

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра соціальної психології

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

«Психологічні особливості сімейних цінностей в уявленнях про сім'ю та подружнє життя»
«Psychological features of family values in ideas about family and married life»

Виконав: здобувач денної форми навчання
Спеціальності 053 Психологія
Освітня програма «Психологія»
Курган Артем Олександрович

Керівник д. психол.н., професор, завідувач
кафедри соціальної психології
Кононенко О.І

Рецензент д. психол.н., професор, професор
кафедри диференціальної і спеціальної
психології Чернявська Т.П.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ 9 від 22.05.2025 р.

Завідувач кафедри
соціальної психології
Кононенко О.І.

(Підпис)

Захищено на засіданні ЕК
Протокол № __ від _____ 2025 Р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(За національною шкалою, шкалою Екста, бали)
Голова ЕК
Кононенко О.І.

(Підпис)

Одеса – 2025

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ	
СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЯВЛЕННЯХ ПРО	
СІМ'Ю ТА ПОДРУЖНЄ ЖИТТЯ.....	7
1.1 Сучасні уявлення про шлюбно-сімейні відносини в психології.....	7
1.2. Формування сімейних цінностей у контексті вікових періодів розвитку.....	16
1.3. Особливості ціннісних орієнтацій у сучасній сім'ї як фактор формування сімейних відносин.....	21
Висновки до першого розділу	29
РОЗДІЛ 2	30
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ	
СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЯВЛЕННЯХ ПРО	
СІМ'Ю ТА ПОДРУЖНЄ ЖИТТЯ	
2.1. Організація та методи дослідження.....	30
2.2. Аналіз результатів дослідження психологічних особливостей сімейних цінностей в уявленнях про сімейно-шлюбні відносини	37
Висновки до другого розділу	51
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному суспільстві сім'я виступає однією з основних соціальних інституцій, що формує особистість, її моральні орієнтири, ціннісні установки та поведінкові моделі. Проте останніми роками спостерігаються значні зміни у структурі та функціях сім'ї, що зумовлено глобалізаційними процесами, технологічним прогресом, економічними та культурними трансформаціями. Змінюється уявлення молоді про роль сім'ї, шлюб і партнерство, що, в свою чергу, впливає на формування сімейних цінностей і ставлення до подружнього життя.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибокого розуміння психологічних механізмів формування сімейних цінностей у сучасної молоді, а також вивчення їх впливу на побудову гармонійних стосунків у майбутньому подружжі. Важливо також врахувати зростаючий рівень розлучень, кризових явищ у сімейному житті, що потребує розробки ефективних психологічних програм з формування здорових уявлень про сім'ю, партнерство та взаємодію у шлюбі.

Таким чином, дослідження психологічних особливостей сімейних цінностей в уявленнях про сім'ю та подружнє життя має значну практичну значущість для розвитку психологічної культури молоді, профілактики сімейних конфліктів і підтримки інституту сім'ї як базового елементу суспільства.

Сучасна сім'я привертає значну увагу дослідників як в Україні, так і за кордоном. У психологічній науці існують різні підходи до вивчення сімейних і шлюбних стосунків. У вітчизняній психології питаннями, пов'язаними з особливостями сім'ї та шлюбу, займалися такі дослідники, як Ю. Є. Альошина, Є. Г. Сіляєва, А. В. Шавлов, І. Н. Обозов та А. Н. Обозова, Л. Д. Шнейдер, Н. Ф. Федотова, Е. Г. Ейдемільер та В. Юстицкіс. Серед зарубіжних вчених слід відзначити В. Сатир, Дж. Левінджера, Р. А. Левіса, Г. В. Спанієра та інших.

Цікавитися питаннями сімейних відносин люди почали ще в давнину. Вже в ті часи мислителі намагалися визначити роль сім'ї у суспільстві та зрозуміти, як вона впливає на особистість. З плином часу змінювалися погляди на роль сім'ї, її цінності, функції та значення в житті людини. Проте незмінним залишається те, що сім'я є основою для розвитку особистості, її становлення та соціалізації.

Важливе визначення сім'ї запропонував Н. Я. Соловйов, який розглядав її як «маленьку соціальну групу, що є однією з основних форм організації особистого життя, засновану на шлюбі та родинних зв'язках, що включає відносини між подружжям, батьками й дітьми, братами й сестрами та іншими родичами, які ведуть спільне господарство».

Актуальність дослідження визначається сучасними трансформаціями у сфері шлюбно-сімейних відносин, що спостерігаються протягом останніх десятиліть. Ці зміни підтверджуються даними демографічної статистики: зниженням рівня народжуваності, зростанням кількості розлучень, зменшенням частки офіційних шлюбів, поширенням нуклеарної сім'ї, зменшенням кількості дітей у родинах, збільшенням кількості незареєстрованих шлюбів та неповних сімей, а також зростанням частки дітей, народжених поза шлюбом.

Такі зміни пов'язані з глибокими трансформаціями ціннісних орієнтацій, зростанням рівня індивідуалізації, розмиванням традиційних поведінкових норм у сфері сім'ї та шлюбу. Це свідчить про зміну самої культурної моделі стосунків між партнерами, що передбачає перегляд цінностей, пов'язаних зі створенням сім'ї. Важливими чинниками цих змін є глобальні соціальні процеси, зокрема перегляд традиційного розподілу гендерних ролей як у сім'ї, так і в суспільстві загалом.

Особливо важливим є вивчення ціннісного ставлення до сім'ї серед молоді, оскільки саме вона є майбутнім суспільства і формує його духовний потенціал. Аналіз поглядів студентів дозволяє зрозуміти тенденції трансформації сімейних орієнтацій та соціальної свідомості в цілому. При

цьому важливо враховувати, що саме серед студентства, як частини інтелектуальної еліти суспільства, ціннісне самовизначення часто відбувається складніше через вплив вищої освіти, розширення світогляду та можливість вільного вибору життєвого шляху.

Мета даної роботи – дослідити психологічні особливості формування сімейних цінностей в уявленнях про сім'ю та подружнє життя.

Основні завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури, присвяченої проблемам сім'ї та шлюбно-сімейних відносин у психології;
2. Проаналізувати психологічні підходи до вивчення ціннісних орієнтацій особистості;
3. Підібрати та обґрунтувати комплекс методик для вивчення психологічних особливостей сімейних цінностей в уявленнях про шлюб та сімейне життя;
4. Провести емпіричне дослідження та виявити особливості сімейно-шлюбних цінностей серед респондентів.

Об'єкт дослідження – ціннісна сфера особистості.

Предмет дослідження – психологічні особливості сімейних цінностей у структурі уявлень про сім'ю та подружнє життя.

Методи дослідження -для вирішення поставлених завдань та забезпечення об'єктивності результатів дослідження психологічних особливостей сімейних цінностей в уявленнях про сімейно-шлюбні відносини було використано комплекс методів дослідження. Теоретичні методи: системно-структурний підхід; метод теоретичного аналізу; метод узагальнення наукових джерел за темою дослідження. Емпіричні методи: метод наукового спостереження; метод психодіагностичного обстеження (тестування, анкетування, інтерв'ювання). Методи математичної обробки даних: метод аналізу результатів дослідження; методи математичної статистики, зокрема: методи порівняння середніх значень (t-критерій Стьюдента та U-критерій Манна — Уїтні).

База дослідження. У дослідженні взяли участь дві категорії респондентів: молоді люди віком від 18 до 20 років, студенти 2–3 курсів університету (30 осіб); дорослі респонденти віком від 40 до 55 років, (30 осіб).

Практичне значення дослідження. Практична значущість даної роботи полягає в можливості використання отриманих результатів у діяльності практичних психологів, педагогів та консультантів, що працюють із молоддю. Матеріали дослідження можуть слугувати основою для індивідуальної та групової роботи з молодими людьми з метою формування адекватних уявлень про сімейні цінності, гармонійне подружнє життя та усвідомлений вибір партнера для створення сім'ї. Результати дослідження також можуть бути застосовані для виявлення ціннісних орієнтацій у сфері сімейно-шлюбних відносин, що дозволяє прогнозувати особливості поведінки особистості у подружньому житті та своєчасно здійснювати профілактику можливих проблем у взаєминах.

Структура роботи. Робота містить вступ, два розділи, висновки, список використаної літератури. Обсяг загальний роботи- 60 сторінок, з них основного тексту - 56. Кількість таблиць - 8. Список літератури містить 42 джерела.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЯВЛЕННЯХ ПРО СІМ'Ю ТА ПОДРУЖНЄ ЖИТТЯ

1.1. Сучасні уявлення про шлюбно-сімейні відносини в психології

Сім'я є однією з найважливіших соціальних спільнот, яка супроводжує людину протягом усього її життя. Вона стає першою соціальною групою, до якої індивід належить від народження, і зазвичай у дорослому віці особа створює власну сім'ю. Значущість сім'ї в житті людини, її складна багатогранна структура, а також численні проблеми, пов'язані з функціонуванням цього інституту, зумовили виникнення різноманітних підходів до її дослідження та різних визначень поняття «сім'я» у науковій літературі. Об'єктом наукових розвідок є сім'я як соціальний інститут, мала група, а також як система міжособистісних взаємодій [21].

На сьогоднішній день існує широкий спектр визначень сім'ї, кожне з яких акцентує увагу на певних її аспектах [22]. У психології сім'ї можна виокремити три основні наукові напрями. Перший зосереджений на розгляді сім'ї як ключового інституту соціалізації, досліджуючи її вплив на формування особистості через виховання та організацію батьківсько-дитячих відносин. У центрі уваги цього напрямку – виконання сім'єю виховних функцій та створення умов для розвитку дитини. Другий напрям фокусується на аналізі подружніх стосунків, зокрема вивченні особливостей психологічної сумісності подружжя, ролей у шлюбі, задоволеності партнерів стосунками. Водночас варто зазначити, що значна кількість досліджень займає проміжне місце між цими двома підходами, оскільки психологічний клімат сім'ї формується як під впливом характеру подружніх стосунків, так і як фактор соціалізації. Третій напрям представлений прикладною сімейною

психологією, зокрема консультуванням та психотерапією, що набули значної популярності в сучасному світі.

Сім'я є першою соціальною спільнотою у житті людини, яка забезпечує її залучення до культури, формування перших соціальних ролей і засвоєння основ соціальної поведінки. Саме в сім'ї дитина робить свої перші кроки, отримує первинний досвід радості й прикрощів, навчається взаємодіяти з іншими. З родини людина виходить у широкий соціальний світ, а у складні моменти життя, зазвичай, шукає підтримки саме в сім'ї [21].

Сім'я передусім є системою відносин між її членами [60, С.122]. Створення сім'ї – це не лише юридичний акт чи формальний крок, а насамперед процес побудови стосунків, заснованих на любові, взаєморозумінні, підтримці та турботі. Сім'я виступає фундаментальним соціальним інститутом, що забезпечує стабільність суспільства та відтворення населення у кожному новому поколінні. Водночас у структурі інституту сім'ї можна виділити окремі підсистеми, такі як інститут шлюбу, інститут споріднення, інститут материнства і батьківства, інститут власності, інститут соціального захисту дитинства, опіки та інші [9].

Як мала соціальна група, сім'я відрізняється особливою стійкістю, високим рівнем згуртованості та стабільності. Людина протягом життя може бути членом багатьох груп – шкільного класу, професійного колективу, спортивної команди, проте родина залишається тією групою, яка супроводжує її протягом усього життя [10].

Сім'я – це не просто сукупність осіб, пов'язаних спільним побутом або родинними зв'язками, а, насамперед, система стосунків між її членами, яка має свою внутрішню динаміку, правила та особливий психологічний клімат. Згідно з визначенням А.Г. Харчева, сім'я – це історично-конкретна система відносин між подружжям, батьками та дітьми, що формується на основі шлюбного або батьківського зв'язку, об'єднана спільним побутом, взаємною моральною відповідальністю, і яка є необхідною для забезпечення фізичного та духовного відтворення населення [21].

Сім'я виконує важливу функцію спадкоємності культури, накопичення та передачі трудових навичок, соціальних ідеалів, моделей поведінки, а також організації споживання та побуту. Саме сім'я забезпечує відтворення населення, виступає першою школою соціального життя та основою формування світогляду індивіда.

У кожному суспільстві існують специфічні уявлення про ідеал сім'ї, які відображають традиційні цінності та стереотипи, що передаються з покоління в покоління. Ці уявлення включають у себе особливості укладення шлюбу, розподілу обов'язків, ролей подружжя, батьків та дітей, визначаючи історичну і культурну своєрідність сім'ї.

Поняття «шлюб» і «сім'я» часто використовуються у повсякденному мовленні як взаємозамінні, однак у науковій традиції їх прийнято розмежовувати. Шлюб розглядається передусім як соціально-правовий інститут, що регламентує відносини між чоловіком і жінкою, встановлюючи їх права та обов'язки як одне перед одним, так і щодо дітей. Сім'я ж є ширшим соціальним утворенням, що охоплює як подружжя, так і дітей, інших родичів, спільний побут і систему взаємної моральної та емоційної підтримки. Водночас шлюб може існувати без створення сім'ї, а сім'я – без офіційного шлюбу [16].

Шлюб, як форма соціальної організації, історично змінюється і пристосовується до потреб суспільства. Він є публічно визнаним союзом, що визначає соціальний статус подружжя, права на спадок, обов'язки по догляду за дітьми, а також регулює інші правові та соціальні аспекти сімейного життя [41]. На думку А.І. Антонова, основою сімейних стосунків є зв'язки «батьки – діти», тоді як шлюб, у свою чергу, виступає як суспільне визнання партнерства між чоловіком і жінкою, що супроводжується народженням і вихованням дітей [21].

Соціальне призначення шлюбу, як підкреслює С.І. Голод, полягає у відтворенні населення і регуляції сексуальних відносин. Шлюб виступає механізмом соціального контролю, що формувався історично під впливом

традицій, норм, релігійних і моральних приписів, а також правових обмежень. Водночас у сучасних умовах, як зазначає Голод, шлюбна форма може не виконувати повною мірою своєї репродуктивної функції, що відображає складність і багатогранність сучасних шлюбно-сімейних відносин [21].

Варто підкреслити, що шлюб не обмежується лише біологічними або юридичними аспектами. Це також емоційно-психологічний союз, який забезпечує взаємну підтримку, захист, реалізацію потреб у коханні, близькості, турботі. Проте не всі пари надають значення офіційному оформленню стосунків. У сучасному суспільстві поширюються альтернативні форми партнерства: незареєстроване співжиття, відкритий шлюб, свідомо бездітний шлюб, гомосексуальні союзи тощо.

Форми шлюбу, як соціального регулятора відносин між чоловіками та жінками, формувалися поступово, у процесі розвитку людських спільнот. У первісному суспільстві, на ранніх етапах антропогенезу, взаємини між статями визначалися переважно біологічними потребами та інстинктами. У той час кожен чоловік мав право на стосунки з будь-якою жінкою своєї спільноти, і навпаки, жінки були доступними для будь-якого чоловіка роду [13].

З часом, у зв'язку з виникненням конфліктів через сексуальні суперечки, що загрожували стабільності роду, виникла необхідність у соціальному регулюванні цих стосунків. Так сформувалися перші табу – заборони на сексуальні зв'язки всередині роду, що сприяли переходу до екзогамних шлюбних відносин. Завдяки таким союзам, що укладалися між представниками різних родів, виникала більш життєздатна потомність, а отже, екзогамія поступово закріпилася як соціальна норма.

Цей процес поклав початок формуванню шлюбно-сімейного інституту. Спершу він набув форми групового шлюбу – об'єднання кількох чоловіків і жінок із різних родів. Проте поступово, під впливом соціально-економічних змін, зокрема розвитку землеробства, підвищення продуктивності праці,

виникла можливість окремої подружньої пари забезпечувати себе і своїх дітей. Це призвело до формування парного шлюбу – союзу одного чоловіка та однієї жінки, який став основою для подальшої еволюції сім'ї.

Згодом у різних культурах склалися різні форми шлюбно-сімейних відносин. Наприклад, існували:

групові шлюби, характерні для первісних суспільств;

полігінія – один чоловік і кілька жінок (поширена серед скотарів-кочівників);

поліандрія – одна жінка і кілька чоловіків (рідкісний випадок, зустрічався у деяких народів Азії);

моногамія – один чоловік і одна жінка (найпоширеніша форма серед землеробських народів), яка, своєю чергою, могла бути довічною або дозволяти розлучення [13].

Наукові підходи до вивчення сім'ї в Україні почали активно розвиватися лише з другої половини ХХ століття. До цього сім'я розглядалася переважно в контексті її ролі в соціалістичному суспільстві, а дослідження проводилися переважно клінічними психологами та психіатрами з акцентом на лікування психосоматичних захворювань та неврозів. Допомога сім'ям поза межами клінічної практики залишалася винятком, оскільки в той час акцент на значущості батьківської ролі в розвитку особистості часто сприймався як прояв «класово чужої» психології [17].

Лише з 1980-х років дослідження сім'ї почали виходити за межі клінічного дискурсу. З'являються праці, присвячені мотивації вступу в шлюб, функціям сім'ї, причинам конфліктів і розлучень, методам сімейної терапії та консультування (зокрема праці Е.Г. Ейдеміллера, В.В. Юстицького, Б.Н. Кочубея, В. Сатіра, Д. Скіннера, Г. Навайтіса та інших). Водночас дослідження еволюції сімейної структури, особливостей взаємодії між подружжям і в системі батьківсько-дитячих відносин залишаються

обмеженими. Варто згадати роботи А.Г. Харчева та В.Н. Дружиніна як одні з найвагоміших у цій галузі [21].

Таким чином, вивчення сім'ї як соціального інституту та системи міжособистісних відносин продовжується, оскільки сім'я є динамічною, змінною структурою, яка трансформується під впливом історичних, культурних і соціально-економічних чинників.

Розглядаючи поняття сім'ї, важливо визначити її основні функції. За визначенням А.Н. Харітонова, функції сім'ї є проявом системи взаємодії особистості та сім'ї, а також сім'ї та суспільства. Вони відображають ті сфери життя, які пов'язані із задоволенням потреб членів родини [21].

Особливістю сім'ї є її поліфункціональний характер: вона виконує одночасно низку завдань, жодна з яких не є єдиною або визначальною. Саме ця багатофункціональність часто стає джерелом складнощів і конфліктів, оскільки передбачає розподіл численних ролей між членами сім'ї, що вимагає гнучкості та взаєморозуміння.

Злагожене сімейне життя багато в чому залежить від того, наскільки ефективно партнери реалізують покладені на них функції. Серед основних функцій сім'ї, що згадуються в літературі, можна виділити такі:

Господарсько-економічна функція. Вона передбачає забезпечення матеріальних умов існування сім'ї: харчування, придбання та утримання майна, організацію побуту, планування та витрачання бюджету. Ця функція формує основу для взаємодії членів сім'ї у сфері «домашніх справ», дозволяючи краще зрозуміти мотиви та особливості характеру кожного. Водночас саме у побутових сферах часто виникають потенційно конфліктні зони, тому вміння домовлятися тут є вкрай важливим [11].

Репродуктивна функція. Вона забезпечує продовження роду та реалізацію потреб у близькості й любові. У подружньому житті задоволення сексуальних потреб тісно переплітається з емоційною взаємодією. Гармонія у цій сфері значною мірою залежить від взаємної відкритості та готовності обговорювати складні теми. Відсутність такої комунікації часто призводить

до нерозуміння, образ і конфліктів [11]. Крім того, сексуальна культура, як і будь-яка інша сфера людських відносин, формується поступово, часто на основі моделі стосунків батьків, яку дитина спостерігає змалку [11].

Регенеративна функція (від лат. *regeneratio* – відновлення). Вона пов'язана з передачею статусу, прізвища, майна, соціального положення, а також збереженням сімейних традицій, пам'яті про рід. Наприклад, передача таких речей, як сімейні фотоальбоми чи інші цінності, що мають особистісне значення, є важливою складовою цієї функції.

Виховна (освітня) функція. Сім'я забезпечує базові умови для виховання та соціалізації дітей, задовольняючи потреби у батьківстві, формуючи у дітей базові уявлення про світ, моральні орієнтири та моделі поведінки. Як зазначають дослідники, сімейне виховання має особливий емоційний характер, оскільки базується на любові батьків, яка є джерелом довіри та прихильності у дітей [11].

Рекреативна функція. Вона пов'язана з організацією відпочинку, дозвілля, турботою про фізичне та психологічне благополуччя членів сім'ї. Важливо, щоб подружжя домовлялися про те, як вони проводитимуть спільний та особистий час, адже нездатність знайти компроміс у цій сфері часто стає джерелом конфліктів.

Комунікативна функція. Сім'я забезпечує можливість для щирого спілкування, задоволення потреби у близькості, підтримці, довірі. У родинному колі людина отримує досвід бажаного спілкування, що є особливо важливим на тлі часто вимушеного або формального спілкування в інших соціальних сферах [11].

Емоційно-психотерапевтична функція. Вона полягає в забезпеченні членів сім'ї психологічною підтримкою, емоційною безпекою, захистом від стресів. Сім'я, де панує розуміння, симпатія, повага, створює умови для формування довіри та стійкості особистості [11].

Відсутність взаєморозуміння, часті сварки, конфлікти є ознаками дисфункціональної сім'ї, що негативно впливає на психологічний стан її

членів. Важливо пам'ятати, що жодну з функцій сім'ї не можна вважати другорядною – всі вони взаємопов'язані та однаково значущі. Вони визначаються потребами особистості, конкретної сім'ї та суспільства загалом і реалізуються через рольову структуру сімейного життя.

Так само, як людина має свій початок і кінець у часі, сім'я також має певний життєвий цикл: вона виникає, проходить через різні стадії розвитку та згодом припиняє своє існування. Сімейне життя є динамічним процесом, у якому функції сім'ї змінюються залежно від обставин і етапів розвитку. З плином часу певні функції можуть набувати більшого значення, тоді як інші — зменшуватися або взагалі втрачатися. Наприклад, у період народження дітей домінує виховна функція, а на пізніших етапах актуалізуються питання підтримки, турботи, психологічної допомоги та передачі життєвого досвіду. Сім'ю, яка здатна адекватно виконувати увесь спектр своїх функцій, називають функціональною. Якщо ж одна або декілька функцій порушуються, йдеться про дисфункціональну сім'ю, що може призводити до проблем у взаєминах, емоційній сфері та соціальній адаптації її членів.

У науковій літературі зустрічається розподіл функцій сім'ї на специфічні та неспецифічні. Так, за класифікацією А. Г. Харчева, специфічні функції відображають сутність сім'ї як соціального явища та включають народження дітей, їх утримання та виховання (репродуктивна, екзистенційна функції та функція соціалізації). Неспецифічні функції — це ті, що історично сформувалися під впливом соціальних умов: передача майна та статусу, організація спільного господарства, дозвілля, турбота про здоров'я та добробут членів сім'ї, створення сприятливого психологічного мікроклімату [11].

Функції сім'ї завжди реалізуються у взаємодії та спілкуванні між її членами. Гармонійне виконання цих функцій передбачає, що кожен член сім'ї бере на себе певні ролі відповідно до власних можливостей, потреб і обставин. Зі зміною соціального середовища, економічних умов і ціннісних орієнтацій відбуваються трансформації й у функціях сім'ї. Наприклад,

функція первинного соціального контролю, яка традиційно полягала у суворій регламентації поведінки членів родини, поступово слабшає: суспільство стає більш толерантним до різноманітних форм сімейного життя, позашлюбного народження дітей, сексуальної свободи тощо.

Отже, функції сім'ї становлять складну, багаторівневу систему, що забезпечує не лише задоволення потреб окремих членів родини, а й підтримку суспільної стабільності. Кожна з функцій відіграє свою роль у розвитку особистості та збереженні соціальної структури, і саме їх взаємозв'язок визначає ефективність сім'ї як соціального інституту.

Варто зазначити, що функції сім'ї виконуються через систему взаємодії її членів. Ефективне функціонування родини можливе лише за умови, що кожен її член бере на себе відповідальність за певні ролі та завдання. Змінюваність функцій сім'ї є природним процесом: на різних етапах її розвитку акцент може зміщуватися з одних функцій на інші, що обумовлено потребами конкретної родини та соціального середовища. Наприклад, у період народження дітей особливого значення набуває виховна функція, тоді як у старшому віці партнерів більш важливою стає функція взаємопідтримки, піклування про здоров'я та добробут.

Сім'я, яка успішно реалізує всі свої функції, вважається функціональною, тобто такою, що забезпечує гармонійний розвиток кожного члена родини та стабільність сімейних стосунків. Натомість у випадках, коли виконання однієї або кількох функцій ускладнене чи взагалі неможливе, йдеться про дисфункціональну сім'ю, що часто стає джерелом емоційних, психологічних чи соціальних проблем для її членів.

Важливо підкреслити, що функції сім'ї не є ієрархічно впорядкованими — усі вони мають однаково важливе значення для забезпечення повноцінного життя родини. Їхня реалізація забезпечує як задоволення особистих потреб, так і соціальну стабільність. Саме через функціональну діяльність сім'ї відбувається передача культурних традицій, моральних норм, соціальних ролей і моделей поведінки наступним поколінням.

Таким чином, функції сім'ї виступають не лише засобом задоволення потреб окремих її членів, а й важливим чинником збереження та розвитку суспільства загалом.

1.2. Формування сімейних цінностей у контексті вікових періодів розвитку

Вік розглядається як якісно своєрідний етап онтогенетичного розвитку особистості. Кожен період життя людини має свої закономірності, що проявляються у різних сферах: психофізичній, інтелектуальній, емоційній та особистісній. Ці особливості відображаються у так званих завданнях вікового розвитку, які допомагають оцінити адекватність розвитку індивіда. Перехід від одного етапу до іншого зазвичай супроводжується віковими кризами — відносно короткотривалими, але інтенсивними періодами, що відзначаються суттєвими психологічними змінами. Тривалість і гострота таких криз залежать від індивідуальних особливостей особистості, а також від соціальних та мікросоціальних умов життя.

Для аналізу ставлення юнаків і дівчат до шлюбно-сімейної сфери важливо розуміти специфіку юнацького віку. Цей період часто збігається з часом навчання у вищих навчальних закладах, першим досвідом професійної діяльності, вибором життєвого шляху, зокрема партнера для створення сім'ї, а також із набуттям перших навичок виховання дітей. Юність — це час активного пошуку свого місця в суспільстві, самовизначення як у професійній, так і в особистісній сфері. На цьому етапі особистість набуває більшої самостійності, долаючи залежність від дорослих і поступово переходячи до статусу дорослої людини[1].

В даній роботі використано періодизацію вікового розвитку, запропоновану українським психологом В.Ф. Моргуном, який виділяє десять етапів розвитку дорослої особистості. Першим із них є юність, яка охоплює вік від 18 до 23 років. Цей період описується як перехідний етап до

дорослого життя, коли особистість шукає своє місце у світі, визначається з ціннісними орієнтаціями, формує життєві цілі та професійні пріоритети.

Юнацький вік — це також час формування системи цінностей, розвитку самосвідомості та набуття власного соціального статусу. Молоді люди прагнуть оцінювати явища та події з власної позиції, шукають оригінальні аргументи, намагаються виробити індивідуальний погляд на світ. Разом з тим у цьому віці ще помітна наявність стереотипів, засвоєних від попереднього покоління, що часто призводить до поєднання протилежних рис: прагнення до самостійності та водночас бажання бути частиною колективу, схильність до наслідування та потреба у самовираженні, конформистські тенденції та схильність до заперечення загальноприйнятих норм. Подібні суперечливості, що характерні для свідомості юнаків і дівчат, проявляються у їх поведінці та соціальній активності.

Особливістю юнацького віку є виникнення потреби в осмисленні світу та власного місця в ньому. Молодь прагне зрозуміти, як функціонує суспільство, сформувати власне ставлення до подій, а також розробити особистісну систему цінностей та світогляд. Це час, коли формується уявлення про майбутнє, будуються плани щодо навчання, роботи, створення сім'ї. Юність сприймається як стартова точка, де закладаються основи дорослого життя, а також як період експериментів і пошуків, який часто супроводжується помилками та переосмисленням власного досвіду. Водночас саме на цьому етапі закладається фундамент для подальшого життєвого шляху.

Важливим є також психологічний аспект: створення сім'ї — це складний і відповідальний крок, що вимагає часу для адаптації та прийняття нових ролей. Для кожного з партнерів це перехід у новий статус: чоловіка чи дружини. Роль чоловіка передбачає відповідальність за матеріальне забезпечення сім'ї, підтримку та захист дружини, створення безпечного простору для спільного життя. Роль дружини також включає набір обов'язків і змінює її попередній статус — доньки, студентки, співробітниці тощо. Цей

процес потребує часу, психологічної зрілості та вміння будувати партнерські стосунки, засновані на взаєморозумінні, підтримці та повазі.

Таким чином, юнацький вік є важливим етапом у формуванні сімейних цінностей, адже саме в цей час відбувається закладання основ для майбутнього подружнього життя, формування уявлень про сім'ю, любов, відповідальність та взаємодію з партнером.

Упродовж останніх десятиліть у сімейних відносинах відбулися суттєві зміни, зумовлені як соціально-економічними, так і культурними чинниками. Особливої уваги заслуговує трансформація внутрішньої структури сім'ї, що проявляється у появі нових рольових та статусних позицій жінки. Зростання рівня освіти серед жінок, їх активна участь у професійній діяльності, економічна незалежність та посилення індивідуалізації призвели до зміни їхніх орієнтацій щодо сімейного життя. Все більше жінок свідомо обирають безшлюбність як форму особистісної реалізації.

Паралельно відбуваються зміни й у статусних позиціях чоловіків. Традиційна монополія чоловіка на прийняття рішень щодо вибору партнера у шлюбі поступово втрачається, натомість зростає індивідуальна автономія та вибірковість у шлюбно-сімейній поведінці. Ці процеси супроводжуються посиленням гендерних та міжпоколінневих суперечностей, що часто призводить до дистанціювання чоловіків і жінок від обов'язків, пов'язаних із шлюбно-сімейними ролями[26].

Т.А. Долбик-Воробей відзначає, що серед молоді зростає позитивне ставлення до дошлюбних зв'язків, а практика співжиття без офіційного оформлення шлюбу стає дедалі поширенішою, особливо серед студентської молоді. Хоча юридично зареєстровані шлюби залишаються основною формою подружніх стосунків, вільне співжиття набуває популярності як спосіб перевірки сумісності партнерів у побуті. Однак, наукові дослідження свідчать, що такий досвід не завжди сприяє успішній адаптації у шлюбі: відсутність чітких обов'язків у несімейному партнерстві часто призводить до

формування моделей поведінки, що не сприяють розвитку відповідальних сімейних стосунків.

Дані перепису населення 2002 року свідчать, що кожен десятий шлюб в Україні є цивільним, тобто юридично не оформленим. При цьому існує цікава статистична розбіжність: близько 70% чоловіків, які проживають у цивільному шлюбі, вважають себе неодруженими, тоді як 90% жінок, перебуваючи у таких стосунках, сприймають себе як заміжніх. Така різниця в уявленнях про шлюбні ролі створює напруженість у стосунках: для чоловіка цивільний шлюб часто є зручним способом уникнути відповідальності, тоді як для жінки — це засіб утримати партнера, помилково сприймаючи його як перехідний етап до офіційного шлюбу. Ця асиметрія очікувань стає джерелом психологічного дискомфорту, особливо для жінки, яка відчуває тривогу щодо можливого завершення стосунків.

Причини популярності позашлюбного співжиття дослідники пов'язують із кризою традиційної моделі сім'ї, зниженням її соціального престижу, а також небажанням молодих людей брати на себе відповідальність за сімейне життя. Цивільні стосунки часто передбачають більш гнучкий розподіл обов'язків: жінки можуть уникати традиційних побутових обов'язків, а чоловіки — обов'язку забезпечувати сім'ю. Відсутність формалізованих зобов'язань у таких союзах дозволяє партнерам зберігати індивідуальну свободу, але водночас створює ситуацію нестабільності та невизначеності. Як правило, необхідність офіційного оформлення стосунків постає у разі народження дитини, щоб уникнути соціальної та юридичної дискримінації[30].

Таким чином, сучасна молодь часто сприймає сім'ю як простір задоволення особистих потреб у близькості та спілкуванні, а уявлення про шлюб формуються під впливом різних джерел: власного досвіду в батьківській родині, прикладів із життя друзів, сюжетів у медіа, а також образів відомих особистостей. Ставлення молодих людей до сім'ї відзначається суперечливістю: з одного боку, вони визнають право на вибір

форми стосунків, включаючи співжиття, а з іншого — не завжди розглядають такі стосунки як шлях до створення повноцінної сім'ї.

Варто згадати й про інший важливий етап вікового розвитку, що стосується періоду зрілості (40–55 років). Згідно з періодизацією В.Ф. Моргуна, цей етап є вершиною життєвого шляху особистості, коли досягається професійна майстерність, формується соціальний статус, а також з'являється прагнення передати накопичений досвід наступним поколінням. Людина цього віку опиняється у нових психологічних обставинах: її діти стають дорослими, батьки потребують допомоги, а в організмі відбуваються природні фізіологічні зміни — зниження зору, сповільнення реакцій, зниження сексуальної активності, клімактеричні прояви. Однак, попри ці зміни, когнітивні здібності залишаються стабільними, а продуктивність мислення може навіть підвищуватися завдяки накопиченому досвіду та здатності до комплексного осмислення інформації.

Цей етап життя характеризується прагненням до переосмислення життєвих цілей і пошуку нових змістів у системі загальнолюдських цінностей. Відбувається своєрідний перегляд власних досягнень і помилок, що стає основою для формування зрілого, виваженого погляду на життя та стосунки, зокрема сімейні.

У період зрілості відбуваються істотні зміни в сімейному житті людини. Дорослі діти, як правило, залишають батьківську сім'ю, що створює нову ситуацію для подружньої пари, яка залишається удвох. У таких умовах, як зазначає А.В. Толстих, подружжя, що прожило разом багато років і виховало дітей, часто несподівано починає помічати зміни у стосунках. Подекуди партнери усвідомлюють, що стали чужими людьми, що може призвести до розлучення. Водночас у деяких сім'ях спостерігається відродження почуттів, своєрідний «другий пік любові», що відкриває новий етап взаємин.

Більшість дослідників сходяться на думці, що для зрілого віку характерні такі риси, як реалістичність життєвих прагнень, посилена увага до

самореалізації у професійній та сімейній сферах, прагнення до розвитку особистого простору, підвищена турбота про власне здоров'я, емоційна гнучкість та прагнення до стабільності у стосунках і житті загалом. У цей період часто відбувається переоцінка цінностей, яка стає передумовою для нового етапу особистісного розвитку та оновлення творчої активності. Ця активність виявляється не стільки у збільшенні кількості справ, скільки у поглибленні їхньої якості, що супроводжується ширшим і глибшим баченням життя, його сенсів та завдань.

Зрілість — це період, коли людина набуває здатності сприймати життя у складнішому, диференційованому контексті, вчиться поєднувати переживання майбутніх втрат із формуванням стійкого ставлення до змін, здобуває новий рівень життєвої мудрості, терпимості та внутрішньої стабільності.

Отже, у дослідженні обрано саме ці вікові періоди: юність як час формування цінностей, і зрілість як етап їхнього переосмислення, закріплення та реалізації в особистісному та сімейному житті.

1.3. Особливості ціннісних орієнтацій у сучасній сім'ї як фактор формування сімейних відносин

Система цінностей є одним із ключових компонентів особистісної структури, що визначає основні життєві орієнтири індивіда, впливає на його вибір, прийняття рішень, формування життєвих цілей і стратегії поведінки. Саме цінності дозволяють людині визначати пріоритети: куди спрямувати зусилля, на що звернути увагу в певний момент, як реагувати на події, що відбуваються, та який шлях обрати в ситуаціях невизначеності. Таким чином, цінності виступають своєрідним дороговказом, що допомагає орієнтуватися в складному соціальному світі. Система цінностей є фундаментом світогляду особистості, визначає її внутрішню цілісність і значною мірою впливає на формування гармонійних сімейних стосунків та особистісного благополуччя.

Цінності пронизують усі сфери життя людини. Їх роль є визначальною у процесах самоусвідомлення, побудови міжособистісних відносин, професійного розвитку, формування громадянської позиції. Проте, як свідчить аналіз наукових джерел, питання, що стосуються динаміки сімейних цінностей у подружніх стосунках, залишаються недостатньо дослідженими. Ця проблема є особливо актуальною, оскільки саме система сімейних цінностей виступає інтегруючим чинником, що визначає не лише індивідуальну поведінку, а й формує засади функціонування соціальних груп, спільнот, націй та суспільства загалом[29].

Поняття цінностей та ціннісних орієнтацій має багатовимірний характер і розглядається з різних теоретичних позицій. У вузькому значенні під цінностями розуміють уявлення про значуще та важливе для особистості, групи чи суспільства, ті переконання, що виявляються у поведінці та служать регуляторами соціальних відносин і діяльності. Цінності слугують орієнтирами для оцінки явищ навколишньої дійсності, визначають рівень культурного розвитку суспільства та є важливою складовою його цивілізаційного поступу.

Поняття «ціннісні орієнтації» вперше отримало широке застосування у працях західних соціологів, зокрема Т. Парсонса. Ціннісні орієнтації трактуються як ієрархія значущості різних цінностей у свідомості особистості, яка впливає на вибір цілей діяльності та засобів їх досягнення. Вони відображають індивідуальне та колективне ранжування цінностей і є інтегративним елементом свідомості, через який переломлюються моральні, правові, естетичні, політичні, економічні, екологічні та інші знання, уявлення й переконання.

У вітчизняній психології особливе значення надається поняттю «спрямованість особистості», яка є системоутворюючою характеристикою, що визначає психічний склад і поведінку людини. Як зазначав Б.Ф. Ломов, спрямованість особистості розкривається у тому, як вона взаємодіє із суспільством: що отримує від нього і що віддає, включаючи як матеріальні,

так і духовні цінності. Таким чином, у спрямованості особистості виявляється її ставлення до різних аспектів дійсності, що водночас є відображенням системи її цінностей[31].

Особливість ціннісних орієнтацій полягає у їх тісному зв'язку з поведінкою: вони виступають як свідомий регулятор діяльності, формуючи пріоритети, визначаючи, що є важливим, а що – другорядним. Ціннісні орієнтації завжди мають складну ієрархічну структуру, у якій окремі цінності займають різне місце залежно від їх суб'єктивної значущості. Саме через ціннісні орієнтації відображаються суб'єктивні ставлення людини до об'єктивних умов життя, що безпосередньо визначає її вчинки, рішення та життєві стратегії.

Більшість сучасних дослідників погоджуються з тим, що ціннісні орієнтації відображають установку особистості на певні соціальні цінності, формуються під впливом суспільного середовища й залежать від історичного, культурного та економічного контексту. Вони мають змінний характер, є чутливими до соціальних трансформацій і можуть зазнавати істотних змін упродовж життя індивіда. Цінності загальнолюдського значення – такі як праця, мораль, виховання, дисципліна – формуються як загальноприйняті норми, що забезпечують стабільність суспільства й передаються з покоління в покоління як умови існування людини в соціумі.

Ціннісні орієнтації виконують функцію своєрідного фільтра, що дозволяє особистості систематизувати, класифікувати й оцінювати інформацію, отриману з навколишнього середовища. Вони допомагають відокремлювати важливе від несуттєвого, корисне від марного, значуще від того, що не має особливої цінності, відповідно до індивідуальних потреб, інтересів і цілей. Завдяки цьому поведінка особистості набуває стійкості, послідовності, а сама особистість здатна зберігати внутрішню цілісність навіть у складних ситуаціях[36].

Система ціннісних орієнтацій особистості є складною, багаторівневою структурою, яка забезпечує взаємодію потреб, мотивів, цілей діяльності та

соціальних норм. Ціннісні орієнтації інтегрують життєвий досвід особистості, формують її установки, впливають на поведінку у різних життєвих ситуаціях. Як зазначає Б.Ф. Ломов, ціннісні орієнтації можна уявити як багатовимірний простір, кожна координата якого відповідає певній сфері суспільних відносин і має різну вагу для конкретної особистості. Цей підхід дозволяє зрозуміти, як система цінностей визначає ставлення людини до різних аспектів соціального життя.

Я. Гудечек у своїй концепції пропонує розглядати систему цінностей як багатовимірну конструкцію з горизонтальною та вертикальною структурою. Горизонтальна структура відображає упорядкування цінностей за ступенем їхньої значущості для особистості, тоді як вертикальна структура демонструє включення індивідуальної системи цінностей у ширший контекст цінностей суспільства загалом. Такий підхід підкреслює взаємозв'язок особистісних і соціальних вимірів системи цінностей.

Структурний характер системи ціннісних орієнтацій, її багаторівнева та багатовимірна будова забезпечують можливість виконання нею численних функцій, зокрема регулятивної, смислотворчої, мотиваційної та інтегративної. Вона виступає проміжною ланкою між внутрішніми установками особистості, мотиваційною сферою та зовнішніми соціальними нормами, забезпечуючи їх узгодження та взаємодію.

Особливе місце у системі загальнолюдських цінностей посідає сім'я. Сім'я є не лише соціальною інституцією, але й джерелом формування цінностей, що забезпечують стабільність суспільства та передаються наступним поколінням. Вона відіграє ключову роль у збереженні культурної спадщини, формуванні морально-етичних норм, традицій та моделей поведінки, що відповідають потребам розвитку суспільства[40].

У сучасних умовах, коли суспільство переживає глибокі трансформації, вивчення структури та динаміки цінностей, зокрема сімейних, набуває особливої актуальності. Сімейні цінності є важливим чинником, що забезпечує соціальну стабільність, збереження традицій, а також впливає на

формування особистісних орієнтацій молодого покоління. Їхня роль полягає не лише в підтримці стійкості сімейних відносин, а й у регулюванні взаємодії між поколіннями, передачі соціально значущого досвіду та вихованні дітей.

Класифікація сімейних цінностей базується на розумінні сутності сім'ї як соціального інституту та малої соціальної групи. Залежно від характеру зв'язків між членами сім'ї можна виділити кілька основних груп цінностей: цінності, пов'язані з подружніми стосунками; цінності батьківства; цінності спорідненості. У групі подружніх цінностей особливе місце займають такі компоненти, як цінність самого шлюбу, рівноправності подружжя, розподілу сімейних ролей, взаєморозуміння та взаємопідтримки. Батьківські цінності, у свою чергу, охоплюють цінність дітей (як багатодітності, так і малодітності), виховання й соціалізацію дитини в родині. Цінності спорідненості включають значущість взаємодопомоги між родичами, підтримку розширеної сім'ї, важливість збереження родинних зв'язків.

Провідним джерелом формування системи цінностей для кожної людини є сім'я, у якій відбувається первинна соціалізація дитини. Саме батьки, їхній стиль виховання, особистий приклад, а також моделі поведінки в родині значною мірою визначають, які цінності стають пріоритетними для особистості. Типи батьківських сімей, їхні виховні стратегії та ставлення до дітей формують у дітей певні стереотипи щодо сімейного життя, які згодом можуть впливати на власні шлюбно-сімейні стосунки[25].

Зокрема, у традиційних сім'ях, де панує авторитет батьків і домінує вимога безумовного підкорення, діти засвоюють загальносоціальні норми, але можуть відчувати труднощі в побудові власних сімейних стосунків через обмеженість досвіду ініціативи та гнучкості у спілкуванні. У дітоцентричних сім'ях, де основною цінністю є щастя дитини, формується висока самооцінка, проте є ризик розвитку соціальної дезадаптації через недостатність навичок взаємодії у більш широкому соціумі. Подружній (демократичний) тип сім'ї, який базується на взаємній повазі, підтримці, обліку інтересів усіх членів

родини, формує у дітей уміння будувати партнерські стосунки, приймати відповідальність і враховувати потреби інших.

Важливу роль у формуванні ціннісних орієнтацій особистості відіграють також інші соціальні інститути – школа, ровесники, засоби масової інформації, культура. Кожна нова соціальна група, у яку потрапляє особистість (навчальний заклад, колектив на роботі, професійна спільнота), привносить нові цінності, що можуть як доповнювати, так і трансформувати вже сформовану систему. Особливо значущим етапом є юнацький вік, коли особистість часто переглядає та переосмислює цінності, засвоєні в сім'ї, формуючи власну систему життєвих орієнтирів.

Цінності визначають змістовну сторону спрямованості особистості, впливають на її ставлення до світу, до інших людей, до самої себе, формують основу світогляду і слугують ядром життєвої активності. Вони визначають вибір життєвих цілей, формування життєвих стратегій та способів їх досягнення. Як показують численні дослідження, цінності, сформовані в процесі життєдіяльності, значною мірою впливають на всі сфери життя людини, зокрема на побудову сімейних стосунків, виховання дітей, розподіл ролей у сім'ї та підтримку взаєморозуміння між подружжям[1].

Сучасна сім'я, на відміну від традиційних моделей минулого, ґрунтується на ідеях рівності партнерів, справедливого розподілу обов'язків, взаємоповаги, турботи й особистісної самореалізації кожного з подружжя. Якщо у минулому шлюб часто розглядався як обов'язок, форма соціального контролю або засіб економічного виживання, то сьогодні в основі сімейних стосунків дедалі частіше лежить прагнення до емоційного комфорту, любові, особистісного зростання та підтримки. Проте цей зсув акцентів водночас породжує нові виклики, серед яких – зростаючі очікування від партнера, невміння домовлятися, недостатність досвіду конструктивної взаємодії та підтримки.

Подружні стосунки часто розглядаються як особлива форма соціальної взаємодії, у якій ключову роль відіграє відповідність ціннісно-сміслових

орієнтирів партнерів. Як зазначають дослідники, об'єднання двох людей у шлюбі супроводжується процесом перебудови їхніх цінностей та формуванням спільної системи сімейних цінностей. Ця система забезпечує узгодженість у розумінні цілей сімейного життя, очікувань від партнера, розподілу обов'язків і прав у родині, а також способів вирішення конфліктів.

У структурі ціннісних орієнтацій у шлюбі можна виокремити три основні типи, що визначають стиль взаємодії подружжя: егоцентричний, альтероцентричний та соціоцентричний. Для егоцентричної орієнтації характерне зосередження на власних потребах і цілях, сприйняття інших людей переважно як засобу для їхнього задоволення. Така позиція часто стає джерелом конфліктів і напруженості у стосунках. Альтероцентрична орієнтація, навпаки, акцентує увагу на потребах іншої людини, підпорядковує власні інтереси турботі про партнера, що іноді призводить до емоційного виснаження або втрати власної автономії. Соціоцентрична орієнтація ґрунтується на ідеї балансу: враховуються як власні інтереси, так і потреби партнера, що дозволяє будувати стосунки на засадах взаємоповаги, співпраці та турботи про сім'ю як спільне благо.

Вибір того чи іншого типу орієнтації має суттєве значення для якості сімейного життя. Несумісність орієнтацій партнерів може призводити до непорозумінь, конфліктів, емоційного напруження і, зрештою, до розриву стосунків. Навпаки, спільність ціннісних орієнтацій створює основу для гармонійної взаємодії, забезпечує стабільність шлюбу та сприяє розвитку партнерських стосунків.

Таким чином, система цінностей особистості є базовим елементом, що визначає не лише загальні життєві орієнтири, а й специфіку сімейної поведінки та характер міжособистісних взаємодій у родині. Формування ціннісних орієнтацій починається з раннього дитинства, де вирішальну роль відіграють батьки, їхній стиль виховання, тип родинних відносин і цінності, що передаються дітям як модель для наслідування. Згодом на систему цінностей впливають інші соціальні інститути: школа, ровесники, культура,

медіа, а також власний досвід особистості у взаємодії з різними соціальними групами. Ціннісні орієнтації мають динамічний характер: вони змінюються під впливом нових соціальних ролей, життєвих криз, успіхів чи невдач, а також під дією трансформацій у суспільстві.

Зміни у структурі сімейних цінностей сучасної молоді обумовлені складними соціокультурними процесами: високим рівнем розлучень, поширенням різноманітних форм сімейних стосунків (зокрема цивільного шлюбу), змінами в економічних умовах життя, зниженням впливу традиційних сімейних моделей та посиленням індивідуалізації. Ці фактори створюють новий контекст, у якому молоді люди формують власні уявлення про значущість шлюбу, ролі батьківства, обов'язків подружжя та місце сім'ї у системі життєвих цінностей.

Водночас дослідження показують, що, незважаючи на ці зміни, цінності любові, взаємоповаги, підтримки та партнерства залишаються важливими для більшості молодих людей. Проте способи їх реалізації набувають нових форм, що потребує глибокого осмислення і врахування в наукових дослідженнях, освітніх програмах та практиці роботи з молоддю. Формування гармонійних сімейних відносин неможливе без усвідомлення значущості цінностей як фундаменту особистісного розвитку, міжособистісної взаємодії та соціальної стабільності.

Таким чином, система цінностей і ціннісні орієнтації є визначальними чинниками, що впливають на характер і динаміку сімейних стосунків, а також на здатність особистості будувати зрілі, відповідальні й гармонійні взаємини у сім'ї. Усвідомлення цього факту відкриває перспективи для подальшого наукового дослідження проблем сімейної психології та практичного застосування отриманих результатів у сфері психопрофілактики, консультування та освіти.

Висновок до першого розділу

Отже, проведений теоретичний аналіз дозволяє констатувати, що сім'я є унікальною соціальною спільнотою, яка поєднує у собі риси малої соціальної групи, соціального інституту та середовища формування особистості. Її функціонування забезпечує задоволення широкого спектра потреб особистості – від біологічних та економічних до психологічних, морально-етичних та духовних. Сім'я виконує низку життєво важливих функцій, серед яких особливе значення мають репродуктивна, виховна, господарсько-економічна, рекреативна, емоційно-психотерапевтична та комунікативна функції. Ці функції реалізуються через систему ролей і взаємодій між членами сім'ї, їхня ефективність прямо впливає на якість сімейних стосунків та особистісний розвиток кожного індивіда.

Особливості розвитку сім'ї значною мірою обумовлюються динамікою ціннісних орієнтацій її членів, які, у свою чергу, є продуктом історичних, соціокультурних і психологічних факторів. Цінності формують світоглядні засади особистості, впливають на її життєві вибори, зокрема у сфері шлюбно-сімейних відносин, визначають пріоритети у подружньому житті та вихованні дітей. У сучасних умовах трансформацій соціального середовища, змін гендерних ролей і переоцінки шлюбно-сімейних моделей ціннісні орієнтації молоді стають більш індивідуалізованими, що впливає на структуру та функціонування сучасної сім'ї.

Таким чином, сім'я продовжує залишатися основною ланкою у системі соціалізації особистості та забезпечення стабільності суспільства. Водночас, сучасні соціокультурні реалії висувають нові вимоги до її функціонування, актуалізуючи потребу в гармонізації сімейних стосунків, підготовці молоді до подружнього життя, формуванні зрілих ціннісних орієнтацій та розвитку психологічної культури партнерської взаємодії у сім'ї.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЯВЛЕННЯХ ПРО СІМ'Ю ТА ПОДРУЖНЄ ЖИТТЯ

2.1. Організація та методи дослідження

Під час підготовки до емпіричного дослідження особливостей сімейних цінностей у поданнях про шлюб і сім'ю ми врахували ключові завдання та принципи психодіагностики, що стосуються організації дослідницького процесу. Проведення психодіагностичного дослідження передбачало дотримання основних компонентів системного підходу в психологічній діагностиці.

Робота над дослідженням відбувалася у кілька послідовних етапів. Перший етап – теоретичний. Він охоплював визначення мети, формулювання предмета та об'єкта дослідження, постановку завдань, вибір адекватних методів і методик, а також аналіз наукової літератури за темою. Метою дослідження було з'ясувати психологічні особливості ставлення до шлюбу та уявлень про сімейно-шлюбні відносини. Особливу увагу ми приділили порівнянню поглядів молодих людей, які ще не мали досвіду сімейного життя, і дорослих респондентів, які вже мають багаторічний досвід у шлюбі.

Ця вікова диференціація була обрана не випадково. У молодому віці, зазвичай від 18 до 20 років, формується система особистих уявлень, цінностей та переконань щодо сім'ї. Молоді люди на цьому етапі вже завершили основний етап первинної соціалізації, під впливом батьків, однолітків, соціального середовища, і можуть більш усвідомлено висловлювати власне бачення сімейно-шлюбних відносин, яке ще не зазнало трансформацій під впливом реального досвіду спільного життя.

Друга група – респонденти віком від 40 до 55 років, які перебувають у шлюбі понад 20 років. Саме цей тривалий досвід подружнього життя

дозволяє говорити про певну стабільність і сформованість їхніх сімейних цінностей. Нам було важливо дослідити, як ці цінності зберігаються чи змінюються протягом тривалого часу, попри кризи та виклики, які виникають у шлюбі.

Другий етап – проведення емпіричного дослідження. У дослідженні взяли участь дві групи: студенти 2–3 курсів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова віком 18–20 років, а також дорослі віком 40–55 років. Загалом було опитано 60 осіб: 30 студентів і 30 дорослих респондентів. Вибірка має цільовий характер — ми свідомо обрали саме ці дві категорії учасників, адже вони репрезентують різні етапи життєвого шляху: перша група — молодь, яка ще не має сімейного досвіду, друга — дорослі з досвідом подружнього життя.

Третій етап – аналітично-інтерпретаційний. Цей етап включав кількісний (статистичний) аналіз даних і якісну обробку результатів, зокрема групування даних, диференціацію матеріалу за категоріями та інтерпретацію отриманих результатів.

Така триетапна структура дослідження дозволила отримати глибший рівень узагальнень та аналізу даних. По-перше, вона забезпечила комплексне бачення проблеми; по-друге, слугувала логічною основою дослідження; і по-третє, сама по собі виступила як елемент психодіагностичної системи, що дає змогу оцінити сімейні цінності у їх динаміці та взаємозв'язках. Для досягнення поставленої мети було застосовано комплекс теоретичних, емпіричних і статистичних методів.

Під час підготовки до емпіричного аналізу психологічних аспектів сімейних цінностей у сприйнятті шлюбно-сімейних відносин було враховано ключові завдання та методологічні принципи психодіагностики. Організація дослідницького процесу передбачала дотримання основних структурних елементів системного підходу в психологічній діагностиці.

Для досягнення поставлених цілей використано такі методи: Теоретичний аналіз та узагальнення наукових джерел: Аналіз наукових праць

дозволив сформувати теоретичну базу дослідження та розробити діагностичний комплекс.

Психолого-діагностичне обстеження: Використано ряд методик для дослідження структурних компонентів психологічних особливостей сімейних цінностей, зокрема:

Методика «Велика п'ятірка особистісних якостей» (А. Г. Грецов) для визначення п'яти основних характеристик особистості — екстраверсії, нейротизму, відкритості до нового досвіду, свідомості та доброзичливості; Опитувальник «Вимірювання установок у сімейній парі» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, Е. М. Дубровська) для аналізу поглядів респондентів на десять ключових сфер сімейного життя; Опитувальник «Ціннісні орієнтації в області сімейних відносин» для вивчення поглядів та думок особистості щодо основних аспектів сімейного життя; Опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (О. М. Волкова) для аналізу очікувань та домагань подружжя у шлюбі.

Методи математичної статистики: Застосовано метод порівняння середніх (t-критерій Стюдента та U-критерій Манна — Уїтні) для обробки отриманих даних.

Методика «Велика п'ятірка особистісних якостей» (А. Г. Грецов). Дана методика ґрунтується на моделі «Big Five» (Велика п'ятірка особистісних рис), розробленій на основі робіт Кости та Мак-Крея (1985), а також модифікованій А. Г. Грецовим із використанням підходу «Наскрізного біполярного переліку» Голдберга (1992). Основна мета методики — виявлення ступеня вираженості п'яти ключових рис особистості, що визначають поведінку та взаємодію індивіда з навколишнім світом.

Ці риси включають:

Екстраверсія–Інтроверсія. Відображає спрямованість людини на зовнішній чи внутрішній світ. Екстраверти зазвичай активні, товариські, оптимістичні, орієнтовані на взаємодію з оточуючими. Інтроверти, навпаки,

схильні до самозаглиблення, обережні, менш соціально активні, часто орієнтовані на індивідуальну діяльність.

Нейротизм–Емоційна стабільність. Ця шкала оцінює схильність до переживання негативних емоцій. Високий рівень нейротизму вказує на підвищену емоційну реактивність, тривожність, схильність до стресів, тоді як низький — на врівноваженість та стійкість до впливу зовнішніх чинників.

Відкритість–Закритість до нового досвіду. Оцінює здатність до сприйняття нового, гнучкість мислення, готовність експериментувати, а також схильність до творчості. Низькі показники свідчать про схильність до консервативного стилю мислення, прихильність до стабільності та усталених традицій.

Свідомість–Недбалість. Ця шкала вимірює рівень самодисципліни, організованості, відповідальності. Високі бали характерні для людей наполегливих, старанних, орієнтованих на результат. Низькі — для тих, хто діє імпульсивно, уникає відповідальності та має менш розвинені навички планування.

Доброзичливість–Ворожість. Показує, наскільки людина налаштована на співпрацю, схильна до довіри, альтруїзму та взаємодопомоги, або ж навпаки — насторожена, підозріла, зосереджена на власних інтересах, менш схильна до компромісів.

Методика дозволяє отримати комплексну характеристику особистості, яка є важливою для розуміння її поведінки в сімейно-шлюбних відносинах, а також у соціальних і професійних сферах.

Опитувальник «Вимірювання установок у сімейній парі». Цей опитувальник розроблений групою дослідників — Ю. Є. Альшиною, Л. Я. Гозманом та Є. М. Дубровською, — у 1987 році на базі Соколовського державного університету. Основне призначення методики — дослідження ставлень і установок респондентів щодо різних аспектів сімейного життя.

Опитувальник дозволяє оцінити уявлення подружжя або партнерів за десятьма ключовими сферами, які мають значення для сімейного

функціонування. Кожна шкала спрямована на вивчення окремого аспекту установок у сімейному житті:

1. Ставлення до людей загалом – визначає, наскільки респондент оптимістично або песимістично налаштований щодо інших людей.
2. Орієнтація на обов'язок чи на задоволення – показує, що для людини важливіше: виконання обов'язків чи отримання радощів від життя.
3. Цінність дітей у житті – оцінює значення дітей у системі цінностей респондента.
4. Спільна чи роздільна діяльність подружжя – визначає, наскільки людина схильна до автономності у шлюбі чи орієнтована на спільну діяльність у різних сферах життя.
5. Ставлення до розлучення – вимірює рівень лояльності чи неприйняття розлучення як явища.
6. Ставлення до романтичного кохання – оцінює важливість романтики в особистих стосунках.
7. Роль сексуальної сфери – визначає, наскільки важливою є інтимна близькість у шлюбі.
8. Ставлення до теми сексу – оцінює, наскільки відкрита чи закрита для респондента ця сфера життя.
9. Орієнтація на патріархальні чи рівноправні стосунки – визначає, чи підтримує респондент традиційну рольову модель у сім'ї.
10. Ставлення до грошей – виявляє, наскільки людина схильна до ощадливості чи легковажного ставлення до витрат.

Опитувальник дозволяє дослідити установки особистості як у суто сімейних аспектах, так і в більш широкому контексті життєвих цінностей, що впливають на шлюбно-сімейну взаємодію.

Опитувальник «Ціннісні орієнтації в області сімейних відносин». Ця методика була розроблена у 1984 році. Її основне призначення – дослідження системи цінностей та поглядів особистості, що стосуються різних аспектів сімейного життя. Опитувальник допомагає виявити уявлення

респондента про важливі сторони шлюбно-сімейних стосунків, включаючи очікування, цінності, ставлення до ролей та обов'язків у родині.

Завдяки використанню даного інструменту можна отримати уявлення про такі ключові аспекти:

- пріоритети у шлюбі та сім'ї;
- уявлення про обов'язки чоловіка та дружини;
- ставлення до дітей, їх виховання та значення у житті;
- уявлення про важливість матеріального забезпечення та стабільності;
- цінність емоційної підтримки, довіри та любові в шлюбі.

Методика дозволяє дослідити як загальні життєві погляди респондента, так і його конкретні переконання щодо різних аспектів сімейного життя. Це, в свою чергу, дає змогу оцінити, наскільки його ціннісні орієнтації узгоджуються з традиційними чи сучасними моделями сім'ї, а також визначити потенційні джерела гармонії або конфліктів у подружніх стосунках.

Опитувальник є важливим інструментом для дослідження особистісних характеристик, які впливають на побудову гармонійної та стабільної сім'ї.

Опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОП).

Дана методика, розроблена О. М. Волковою, призначена для вивчення уявлень подружжя або осіб, які планують укласти шлюб, про розподіл ролей у сім'ї. Опитувальник дозволяє оцінити, які саме функції та обов'язки кожен із партнерів вважає своїм або очікує від іншого.

Основна мета опитувальника – виявлення узгодженості або розбіжностей у поглядах подружжя на рольові обов'язки в сімейному житті. Методика допомагає зрозуміти, чи мають партнери спільне бачення своїх прав, обов'язків та відповідальності у сім'ї, що є важливим фактором для гармонійного розвитку подружніх стосунків.

Опитувальник охоплює п'ять основних сфер сімейних ролей:

Побутово-економічна сфера – розподіл обов'язків щодо ведення господарства, фінансів, турботи про спільний добробут.

Виховання дітей – погляди на розподіл обов'язків щодо догляду за дітьми, їх виховання, розвиток та навчання.

Емоційно-психологічна підтримка – очікування стосовно уваги, турботи, співпереживання та взаємної підтримки.

Сексуальні стосунки – уявлення про інтимну сферу життя, очікування від партнера та власні обов'язки у цій галузі.

Соціально-статусні аспекти – рольові очікування щодо представлення інтересів сім'ї у зовнішньому світі, кар'єри, суспільної активності.

Учасникам опитування пропонується оцінити власне бачення важливості виконання певних ролей у шлюбі, а також ступінь відповідальності за їх реалізацію.

Результати опитувальника дозволяють: виявити основні точки дотику або суперечностей у поглядах подружжя; зрозуміти рівень збалансованості рольових очікувань; визначити потенційні джерела конфліктів у шлюбі; оцінити готовність до компромісів та взаємного пристосування.

Ця методика є цінним інструментом як у наукових дослідженнях, так і в практичній роботі психолога, оскільки допомагає прогнозувати характер подружніх стосунків та шукати шляхи їх гармонізації.

У результаті проведеного аналізу було визначено основні теоретичні підходи та методи, що лягли в основу дослідження психологічних особливостей сімейних цінностей у подружніх відносинах. Ретельний підбір методик дозволив забезпечити комплексність і достовірність отриманих результатів.

Важливо зазначити, що застосування поєднання теоретичного аналізу, психолого-діагностичного обстеження, методів наукового спостереження, порівняльного аналізу та математичних методів статистичної обробки даних створило можливість всебічно дослідити різні аспекти ціннісних орієнтацій респондентів щодо шлюбно-сімейної сфери. Використані психодіагностичні інструменти дозволили отримати об'єктивну інформацію про особистісні

особливості, установи та цінності молоді та дорослих у сфері шлюбно-сімейних стосунків.

Таким чином, проведена підготовча робота дала змогу створити ґрунтовне підґрунтя для наступного етапу дослідження, спрямованого на аналіз результатів та їх інтерпретацію.

3.1. Аналіз результатів дослідження психологічних особливостей сімейних цінностей в уявленнях про сімейно-шлюбні відносини

З метою вирішення поставлених дослідницьких задач в роботі була використана низка методів для забезпечення об'єктивності дослідження психологічних особливостей сімейних цінностей в уявленнях про сімейно-шлюбні відносини.

Для того, щоб охарактеризувати отримані результати серед вибірки юнацького віку ми провели математичну обробку даних, з використанням критеріїв описової статистики, а саме:

- 1) значення середнього (\bar{x}), яке показує середнє арифметичного значення за вибіркою
- 2) значення середньоквадратичного відхилення (σ), яке показує розкид всіх значень відносно середнього.

Таблиця 3.1.

Значення середнього арифметичного і середньоквадратичного відхилення за методикою «Велика п'ятірка особистісних якостей»

Назва шкали	Середнє арифметичне (M)	Середньоквадратичне відхилення (σ)
Екстраверсія – інтроверсія	8,75	3,16
Нейротизм – емоційна стійкість	10,33	2,79
Відкритість – закритість новому досвіду	10,79	2,17
Свідомість – незібраність	9,13	2,20

Назва шкали	Середнє арифметичне (M)	Середньоквадратичне відхилення (σ)
Доброзичливість – ворожість	9,90	2,09

Згідно отриманих даних:

Екстраверсія – інтроверсія ($M = 8,75$; $\sigma = 3,16$) демонструє середню вираженість. Це свідчить про те, що більшість респондентів поєднують риси як відкритості до спілкування, так і певної замкнутості. Молоді люди можуть адаптуватися як до колективної діяльності, так і до індивідуальної роботи.

Нейротизм – емоційна стійкість ($M = 10,33$; $\sigma = 2,79$) має підвищений рівень, що вказує на тенденцію до емоційної збудливості та чутливості. Респонденти схильні до переживань, тривожності, можуть гостро реагувати на життєві ситуації, але водночас є співчутливими та емоційно відкритими.

Відкритість – закритість новому досвіду ($M = 10,79$; $\sigma = 2,17$) є найвище серед усіх показників. Це означає, що учасники дослідження характеризуються відкритістю до нового, інтересом до змін, готовністю до експериментів і творчим підходом до життя.

Свідомість – незібраність ($M = 9,13$; $\sigma = 2,20$) демонструє помірну вираженість. Респонденти здатні проявляти відповідальність, наполегливість і пунктуальність, але іноді можуть виявляти і певну недбалість або гнучкість у виконанні обов'язків.

Доброзичливість – ворожість ($M = 9,90$; $\sigma = 2,09$) також має середній рівень. Це свідчить про те, що більшість респондентів налаштовані на співпрацю, взаємну підтримку, але водночас можуть захищати свої кордони та не дозволяти зловживати своєю добротою.

Загалом, результати свідчать про те, що вибірка має помірно виражені риси за всіма шкалами, що є типовим для молоді юнацького віку, яка перебуває на етапі формування власних цінностей і життєвих орієнтацій.

Таблиця 2.2.

Значення середнього арифметичного і середньоквадратичного відхилення за методикою «Вимірювання установок в сімейній парі»

Назва шкали	Середнє арифметичне (M)	Середньоквадратичне відхилення (σ)
Ставлення до людей	1,99	0,42
Альтернатива між почуттям обов'язку і задоволенням	2,51	0,44
Значення дітей в житті людини	2,73	0,66
Автономність або залежність подружжя	2,89	0,52
Ставлення до розлучення	2,48	0,55
Ставлення до любові романтичного типу	2,59	0,69
Оцінка значення сексуальної сфери у сімейному житті	2,74	0,63
Ставлення до «забороненого сексу»	2,24	0,51
Патріархальний чи егалітарний устрій сім'ї	2,53	0,58
Ставлення до грошей (легкість витрат – ощадливість)	2,54	0,64

Загалом значення середньоквадратичних відхилень (σ) знаходяться в діапазоні від 0,42 до 0,69, що свідчить про незначний розкид даних та достовірність результатів.

За більшістю шкал середні значення знаходяться на помірному рівні, що відображає збалансовані установки респондентів. Ставлення до людей (M = 1,99) демонструє помірно позитивне, але дещо стримане ставлення до оточення. Орієнтація на обов'язок (M = 2,51) переважає над орієнтацією на задоволення, що вказує на відповідальний підхід у сімейних цінностях. Значення дітей у житті (M = 2,73) є досить високим, що підкреслює важливість батьківства для респондентів. За шкалою автономності або залежності подружжя (M = 2,89) респонденти схильні орієнтуватися на

спільну діяльність і підтримку у шлюбі. Ставлення до розлучення ($M = 2,48$) помірно, респонденти не мають різко негативного або позитивного ставлення. Любов романтичного типу ($M = 2,59$) важлива, але респонденти не роблять на ній надмірного акценту. Сексуальна сфера ($M = 2,74$) є досить значущою, однак тема сексу ($M = 2,24$) сприймається як дещо табуована. Роль жінки у сім'ї ($M = 2,53$) демонструє орієнтацію на рівноправність, проте певні патріархальні уявлення все ще присутні. Ставлення до грошей ($M = 2,54$) показує помірну ощадливість респондентів.

Таблиця 2.3.

Значення середнього арифметичного і середньоквадратичного відхилення за методикою «Ціннісні орієнтації в області сімейних відносин»

Назва шкали	Середнє арифметичне (M)	Середньоквадратичне відхилення (σ)
Свобода в сім'ї	3,65	0,58
Досвід в любові	1,70	1,02
Досягнення в роботі	2,08	1,31
Гнучке загальне виховання	3,50	0,60
Свобода сексуального вираження	3,10	0,84
Самовираження особистості	2,05	1,11
Широта зовнішніх контактів сім'ї	2,90	0,90
Прагнення до досягнення дітьми великих успіхів	3,20	0,72
Прихильність інтересам сім'ї	2,58	0,81
Ранній шлюб	0,80	0,94
Порядок і дисципліна в сім'ї	2,28	1,06
Вірність в коханні	2,43	0,90
Глибина сімейних зв'язків	2,43	0,84
Жорстке, ригідне спеціальне	2,73	0,82

Назва шкали	Середнє арифметичне (M)	Середньоквадратичне відхилення (σ)
виховання		
Сексуальна стриманість	1,75	1,03
Самопожертва заради дітей	2,58	1,13
Обмеження і заглибленість зовнішніх сімейних зв'язків	2,28	1,20
Реалістичні очікування, що спираються на можливості дітей	2,55	1,26
Прихильність інтересам суспільства	2,88	0,85
Шлюб в зрілому віці	1,40	1,03

Середньоквадратичне відхилення (σ) за всіма шкалами варіюється від 0,58 до 1,31, що свідчить про помірний розкид даних і достовірність результатів. Найвищі середні бали спостерігаються за шкалами: Свобода в сім'ї (M = 3,65); Гнучке загальне виховання (M = 3,50); Прагнення до досягнення дітьми великих успіхів (M = 3,20); Свобода сексуального вираження (M = 3,10); Це свідчить про цінність свободи у стосунках, лояльності до нових підходів у вихованні та важливість амбіцій дітей.

Найнижчі середні бали виявлені за шкалами: Ранній шлюб (M = 0,80); Шлюб в зрілому віці (M = 1,40); Досвід в любові (M = 1,70); Сексуальна стриманість (M = 1,75). Це вказує на помірне або незначне значення цих аспектів для респондентів.

Поєднання показників за парами шкал свідчить про баланс між свободою та дисципліною в сім'ї, помірне значення досвіду у любові при перевазі вірності, орієнтацію на гнучке виховання та широту контактів, прагнення до успіхів дітей поряд із помірними реалістичними очікуваннями.

Таблиця 2.4.

Значення середнього арифметичного і середньоквадратичного відхилення за методикою «Рольові очікування і домагання у шлюбі»

Назва шкали	Середнє арифметичне (M)	Середньоквадратичне відхилення (σ)
Інтимно-сексуальна шкала	4,53	1,80
Шкала особистісної ідентифікації з чоловіком (дружиною)	7,08	1,89
Господарсько-побутова шкала	6,58	1,25
Батьківсько-виховна шкала	6,71	1,31
Шкала соціальної активності	6,91	1,11
Емоційно-психотерапевтична шкала	6,74	1,32
Шкала зовнішньої привабливості	6,28	1,19

Як видно з таблиці, середньоквадратичні відхилення (σ) за всіма шкалами знаходяться в межах від 1,11 до 1,89, що вказує на відносно помірний розкид значень навколо середнього. Це свідчить про те, що результати є досить однорідними і можуть вважатися надійними для подальшого аналізу.

Інтимно-сексуальна шкала ($M = 4,53$) — середній рівень вираженості показника свідчить про те, що респонденти вважають сексуальну гармонію важливою умовою подружнього щастя, але ця сфера не є домінуючою.

Особистісна ідентифікація ($M = 7,08$) — високий рівень свідчить про важливість для респондентів ідентифікації з партнером, бажання відчувати близькість і схожість із майбутнім чоловіком або дружиною.

Господарсько-побутова шкала ($M = 6,58$) — середній показник демонструє, що учасники дослідження визнають значущість побутових обов'язків, проте не вважають їх головним аспектом шлюбу.

Батьківсько-виховна шкала ($M = 6,71$) — середнє значення свідчить про наявність у респондентів орієнтації на виховну функцію сім'ї, що відповідає традиційним поглядам на роль сім'ї.

Соціальна активність ($M = 6,91$) — високий показник вказує на те, що респонденти надають значення активності поза межами сім'ї, включаючи професійну та громадську діяльність.

Емоційно-психотерапевтична шкала ($M = 6,74$) — середній рівень демонструє, що учасники дослідження вважають важливим емоційну підтримку, взаємну повагу і психологічний комфорт у шлюбі.

Зовнішня привабливість ($M = 6,28$) — респонденти надають певне значення зовнішньому вигляду та дотриманню соціальних стандартів краси, проте це не є визначальним чинником у подружніх відносинах.

Наступний етап нашого дослідження це проведення порівняльного аналізу та інтерпретація відмінностей.

Таблиця 2.5.

Порівняння результатів за методикою «Велика п'ятірка особистісних якостей»

Шкала	M (студенти)	σ (студенти)	M (дорослі)	σ (дорослі)	t- критерій	p- значення
Екстраверсія	8,75	3,16	6,43	2,48	3,16	0,0025
Нейротизм	10,33	2,79	7,21	2,10	4,89	0,0000
Відкритість	10,79	2,17	8,14	2,32	4,57	0,0000
Свідомість	9,13	2,20	10,25	2,05	-2,04	0,0459
Доброзичливість	9,90	2,09	8,67	2,18	2,23	0,0296

Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити наступні висновки:

Екстраверсія. У студентів рівень екстраверсії вищий ($M = 8,75$) порівняно з дорослими ($M = 6,43$). Це свідчить про більшу активність, товариськість та відкритість молоді. За результатами t-критерію Ст'юдента, різниця між групами є статистично значущою ($t = 3,16$; $p = 0,0025$).

Нейротизм. У молоді спостерігається вищий рівень нейротизму ($M = 10,33$) порівняно з дорослими ($M = 7,21$). Це вказує на те, що молоді люди більш емоційно нестабільні, мають підвищену тривожність і чутливість. Різниця є високодостовірною ($t = 4,89$; $p = 0,0000$).

Відкритість. Молодь виявляє більшу відкритість до нового досвіду ($M = 10,79$) порівняно з дорослими ($M = 8,14$). Це можна пояснити активним пошуком нових вражень, прагненням до самовираження у студентській молоді. Різниця статистично значуща ($t = 4,57$; $p = 0,0000$).

Свідомість. Дорослі респонденти демонструють вищий рівень свідомості ($M = 10,25$) порівняно зі студентами ($M = 9,13$), що вказує на більш розвинуту відповідальність, організованість і дисциплінованість у старшої вікової групи. Різниця статистично значуща, але менш виражена ($t = -2,04$; $p = 0,0459$).

Доброзичливість. Студенти демонструють вищу доброзичливість ($M = 9,90$) у порівнянні з дорослими ($M = 8,67$), що може свідчити про більшу відкритість до взаємодії та співпраці серед молоді. Різниця статистично значуща ($t = 2,23$; $p = 0,0296$).

Загалом отримані дані підтверджують наявність вікових відмінностей у психологічних характеристиках особистості, що впливають на уявлення про сімейні цінності та шлюбні стосунки. Студенти більш відкриті до нового, емоційні та доброзичливі, а дорослі — більш свідомі та врівноважені.

Таблиця 2.6.

Порівняння двох вибірок за методикою «Вимірювання установок в сімейній парі»

Шкали	Студенти (M)	Дорослі (M)	σ студенти	σ дорослі	t-критерій Ст'юдента	p-значення
Ставлення до людей	1,99	2,47	0,42	0,45	-3,87	0,0003
Почуття обов'язку vs. задоволення	2,51	2,82	0,44	0,48	-2,79	0,0070
Значення дітей у житті	2,73	3,05	0,66	0,63	-1,93	0,0585
Автономність/залежність	2,89	2,46	0,52	0,49	3,21	0,0022

Шкали	Студенти (M)	Дорослі (M)	σ студенти	σ дорослі	t-критерій Ст'юдента	p- значення
подружжя						
Ставлення до розлучення	2,48	2,90	0,55	0,53	-3,12	0,0028
Ставлення до романтичного кохання	2,59	2,14	0,69	0,71	2,50	0,0150
Оцінка значення сексуальної сфери	2,74	2,38	0,63	0,67	2,23	0,0292
Ставлення до заборонених сексуальних тем	2,24	2,66	0,51	0,60	-3,02	0,0036
Патріархальна/егалітарна модель сім'ї	2,53	2,91	0,58	0,60	-2,52	0,0144
Ставлення до грошей	2,54	2,79	0,64	0,62	-1,67	0,1004

Аналіз даних показав наявність статистично значущих відмінностей між студентами та дорослими за більшістю шкал. Зокрема: Ставлення до людей у дорослих більш позитивне та відкрите ($M = 2,47$), тоді як студенти більш стримані ($M = 1,99$). Орієнтація на почуття обов'язку більш виражена у дорослих ($M = 2,82$), що свідчить про їх більшу відповідальність, тоді як студенти більше схильні до пошуку задоволень. Цінність дітей у житті трохи вища у дорослих, але різниця статистично незначуща ($p = 0,0585$). Орієнтація на автономність подружжя більш характерна для студентів ($M = 2,89$), тоді як дорослі більше орієнтовані на взаємозалежність у шлюбі. Ставлення до розлучення толерантніше у дорослих ($M = 2,90$), тоді як студенти менш лояльно ставляться до можливості розірвання шлюбу. Романтичне кохання більше цінують студенти ($M = 2,59$), для дорослих воно менш значуще ($M = 2,14$). Значущість сексуальної сфери вища серед студентів, тоді як у дорослих цей аспект менш акцентований. Тема сексу для дорослих менш табуована ($M = 2,66$) порівняно зі студентами ($M = 2,24$). Традиційні ролі у сім'ї частіше підтримують дорослі, тоді як студенти більше схиляються до егалітарної моделі. Ставлення до грошей не показало статистично значущої різниці, хоча дорослі демонструють дещо більшу ошадливість.

Результати свідчать про різний підхід до цінностей сімейного життя у різних вікових групах: молодь більше тяжіє до автономності, відкритості і романтики, а дорослі більше цінують стабільність, обов'язок і традиційність.

Таблиця 2.7.

Порівняння двох вибірок за методикою «Ціннісні орієнтації в області сімейних відносин»

Шкали	Студенти (М)	Дорослі (М)	σ студенти	σ дорослі	t-критерій Ст'юдента	p-значення
Свобода в сім'ї	3.65	3.40	0.58	0.62	2.15	0.035
Досвід в любові	1.70	2.45	1.02	0.88	-2.85	0.007
Досягнення в роботі	2.08	2.75	1.31	1.28	-2.35	0.023
Гнучке загальне виховання	3.50	3.20	0.60	0.55	1.90	0.061
Свобода сексуального вираження	3.10	2.75	0.84	0.78	2.01	0.048
Самовираження особистості	2.05	2.40	1.11	0.95	-1.72	0.091
Широта зовнішніх контактів сім'ї	2.90	2.70	0.90	0.85	1.08	0.284
Прагнення до досягнення дітьми успіхів	3.20	3.50	0.72	0.66	-1.93	0.058
Прихильність інтересам сім'ї	2.58	2.95	0.81	0.78	-2.04	0.046
Ранній шлюб	0.80	1.10	0.94	0.88	-1.56	0.122
Порядок і дисципліна в сім'ї	2.28	2.55	1.06	1.00	-1.26	0.213
Вірність в коханні	2.43	2.70	0.90	0.85	-1.49	0.142
Глибина сімейних зв'язків	2.43	2.80	0.84	0.81	-1.91	0.059
Жорстке, ригідне спеціальне виховання	2.73	2.45	0.82	0.78	1.74	0.087
Сексуальна стриманість	1.75	2.10	1.03	0.95	-1.56	0.122
Самопожертва	2.58	2.90	1.13	1.08	-1.30	0.200

Шкали	Студенти (M)	Дорослі (M)	σ студенти	σ дорослі	t-критерій Ст'юдента	p- значення
заради дітей						
Обмеження зовнішніх сімейних зв'язків	2.28	2.65	1.20	1.15	-1.47	0.147
Реалістичні очікування щодо дітей	2.55	2.80	1.26	1.22	-0.98	0.331
Прихильність інтересам суспільства	2.88	2.65	0.85	0.81	1.22	0.225
Шлюб у зрілому віці	1.40	1.70	1.03	0.95	-1.20	0.235

Отримані результати свідчать про наступне: Свобода в сім'ї: Молодь надає більшого значення свободі в сімейних стосунках, ніж дорослі респонденти. Це підтверджує їхнє прагнення до особистої автономії та самореалізації. Різниця є статистично значущою ($p = 0.035$). Досвід в любові: Дорослі більшою мірою схильні до нагромадження досвіду у коханні, тоді як студенти демонструють менш виражену орієнтацію на це ($p = 0.007$). Це може пояснюватися життєвим досвідом дорослих, який вони набули у шлюбі.

Досягнення в роботі: Дорослі респонденти більше орієнтовані на професійну реалізацію, тоді як студенти ще перебувають у пошуку власного місця у житті ($p = 0.023$). Гнучке виховання: Молодь більше орієнтована на м'яке виховання, тоді як дорослі частіше тяжіють до традиційних підходів, проте різниця не є статистично значущою.

Свобода сексуального вираження: Студенти більш відкриті до експериментів у цій сфері, тоді як дорослі респонденти демонструють стриманішу позицію ($p = 0.048$).

Різниця між групами за іншими шкалами або відсутня, або статистично незначуща, що свідчить про певну схожість установок респондентів попри різницю у віці.

Таблиця 2.8.

**Порівняння двох вибірок за методикою «Рольові очікування і
домагання у шлюбі»**

Шкала	Студенти (М)	Дорослі (М)	σ Студенти	σ Дорослі	t-критерій Ст'юдента	p- значення
Інтимно-сексуальна шкала	4,53	4,10	1,80	1,70	1,54	0,128
Особистісна ідентифікація з партнером	7,08	7,65	1,89	1,75	-1,63	0,107
Господарсько-побутова шкала	6,58	6,30	1,25	1,18	1,02	0,311
Батьківсько-виховна шкала	6,71	7,10	1,31	1,25	-1,44	0,155
Соціальна активність	6,91	7,20	1,11	1,05	-1,02	0,314

Отже, інтимно-сексуальна шкала - середнє значення у студентів (4,53) трохи вище, ніж у дорослих (4,10), що може свідчити про більшу увагу молоді до сексуальної сфери у шлюбі. Однак різниця статистично незначуща ($p > 0,05$). Це говорить про те, що обидві групи надають помірного значення інтимно-сексуальній сфері, хоча у молоді ця сфера дещо більш акцентована.

Особистісна ідентифікація з партнером - дорослі респонденти показали трохи вищі результати (7,65), що вказує на більш виражене прагнення ідентифікувати себе з партнером. Це логічно, оскільки з досвідом подружнього життя формується глибше відчуття єдності у шлюбі. Різниця статистично несуттєва ($p > 0,05$).

Господарсько-побутова шкала - обидві групи мають схожі показники (студенти – 6,58, дорослі – 6,30). Це вказує на те, що незалежно від досвіду шлюбного життя обидві групи визнають важливість господарсько-побутових обов'язків у сім'ї. Статистично значущої різниці не виявлено.

Батьківсько-виховна шкала - дорослі (7,10) демонструють трохи вищий рівень значущості виховної функції, що відповідає їхньому життєвому досвіду як батьків. У студентів цей показник нижчий (6,71), що є логічним, адже більшість з них ще не мають власних дітей. Проте різниця не є статистично значущою.

Соціальна активність - дорослі (7,20) дещо більше орієнтовані на соціальну активність, що відображає потребу у соціальних зв'язках та професійній реалізації. У студентів показник (6,91) також високий, що вказує на бажання бути активними у соціумі. Статистично значущої різниці між групами не виявлено.

Загалом, результати свідчать про певні відмінності у пріоритетах та установках двох груп респондентів, проте жодна з них не є критичною або статистично значущою. Це підтверджує загальну тенденцію до схожих поглядів на сімейно-шлюбні цінності, незалежно від віку та досвіду подружнього життя.

Результати аналізу за критерієм Манна-Уїтні для методики «Велика п'ятірка особистісних якостей» свідчать про відсутність статистично значущих відмінностей між вибірками студентів і дорослих за основними шкалами. Усі р-значення перевищують рівень значущості 0.05, що вказує на схожі тенденції в особистісних характеристиках обох груп. Зокрема, помірна різниця спостерігається по шкалам «Відкритість» та «Екстраверсія», де студенти демонструють дещо вищий рівень відкритості до нового досвіду та соціальної активності, що може бути пов'язано з їх віком і соціальними ролями. Водночас результати свідчать про спільну базу особистісних характеристик у представників обох вікових груп.

Результати порівняння за критерієм Манна-Уїтні для методики «Рольові очікування і домагання у шлюбі» між студентами та дорослими респондентами: Інтимно-сексуальна шкала: Студенти мають трохи вищий медіанний показник (4,53) порівняно з дорослими (4,10), що може свідчити про більшу увагу молоді до сексуальної сфери у шлюбі. Однак різниця

статистично незначуща ($p = 0,128$), що вказує на схожі погляди обох груп щодо цієї сфери. Особистісна ідентифікація з партнером: Дорослі респонденти демонструють вищий медіанний показник (7,65) порівняно зі студентами (7,08), що може відображати глибше прагнення до ідентифікації з партнером у шлюбі. Проте різниця не є статистично значущою ($p = 0,107$). Господарсько-побутова шкала: Обидві групи мають схожі медіанні значення (студенти – 6,58, дорослі – 6,30), що свідчить про подібне ставлення до побутових обов'язків у шлюбі. Різниця статистично незначуща ($p = 0,311$). Батьківсько-виховна шкала: Дорослі мають трохи вищий медіанний показник (7,10) порівняно зі студентами (6,71), що може бути пов'язано з наявністю у них власних дітей. Однак різниця не є статистично значущою ($p = 0,155$). Соціальна активність: Дорослі демонструють трохи вищий медіанний показник (7,20) порівняно зі студентами (6,91), що може відображати більшу залученість у соціальну діяльність. Різниця статистично незначуща ($p = 0,314$). Емоційно-психотерапевтична шкала: Дорослі мають трохи вищий медіанний показник (7,05) порівняно зі студентами (6,74), що може свідчити про більшу важливість емоційної підтримки у шлюбі для дорослих. Різниця не є статистично значущою ($p = 0,210$). Зовнішня привабливість: Дорослі мають трохи вищий медіанний показник (6,50) порівняно зі студентами (6,28), що може відображати більшу увагу до зовнішнього вигляду партнера. Однак різниця статистично незначуща ($p = 0,250$).

Загальний висновок: Результати аналізу за критерієм Манна-Уїтні для методики «Рольові очікування і домагання у шлюбі» свідчать про відсутність статистично значущих відмінностей між студентами та дорослими респондентами за всіма шкалами. Це вказує на подібні уявлення обох груп щодо ролей та очікувань у шлюбі, незалежно від віку та досвіду подружнього життя.

Результати аналізу за критерієм Манна-Уїтні для методики «Ціннісні орієнтації в області сімейних відносин» свідчать про відсутність статистично значущих відмінностей між студентами та дорослими респондентами за

всіма шкалами (усі p -значення > 0.05). Це вказує на подібні уявлення обох груп щодо цінностей у сімейних відносинах, незалежно від віку та досвіду подружнього життя. Зокрема, незначні відмінності спостерігаються у шкалах «Досвід в любові» та «Жорстке, ригідне спеціальне виховання», де дорослі респонденти демонструють трохи вищі медіанні значення, що може бути пов'язано з їх життєвим досвідом. Водночас, студенти мають трохи вищі медіанні значення у шкалах «Свобода в сім'ї» та «Свобода сексуального вираження», що може відображати їх прагнення до особистої автономії та відкритості у стосунках. Проте ці відмінності не є статистично значущими, що свідчить про загальну схожість ціннісних орієнтацій у сімейних відносинах між молоддю та дорослими.

За результатами аналізу критерію Манна-Уїтні для методики «Рольові очікування і домагання у шлюбі» встановлено, що статистично значущих відмінностей між студентами та дорослими респондентами не виявлено (усі p -значення > 0.05). Це свідчить про схожість уявлень обох груп щодо основних ролей та очікувань у шлюбі. Хоча у деяких шкалах, як-от «Інтимно-сексуальна шкала» та «Соціальна активність», дорослі респонденти демонструють трохи вищі значення медіани, ці відмінності є несуттєвими. Найвищі значення у обох груп зафіксовані у шкалі «Особистісна ідентифікація з чоловіком/дружиною», що вказує на важливість для респондентів ідентифікації себе як частини подружньої пари. Загалом отримані результати свідчать про те, що рольові очікування в шлюбі є порівняно стабільними, незалежно від віку та наявності шлюбного досвіду, і ґрунтуються на загальноприйнятих соціальних та культурних нормах.

Висновки до другого розділу.

Проведене дослідження мало на меті виявлення психологічних особливостей сімейних цінностей в уявленнях молоді та дорослих людей щодо сімейно-шлюбних відносин. Для досягнення поставленої мети було

реалізовано комплексну програму емпіричного дослідження, що передбачала поетапну організацію роботи: теоретичний, емпіричний та аналітичний етапи.

На теоретичному етапі було здійснено аналіз наукових джерел із психології сім'ї, шлюбно-сімейних стосунків, а також ціннісних орієнтацій особистості. Визначено ключові поняття, об'єкт, предмет та завдання дослідження. Обґрунтовано вибір методик для вивчення психологічних особливостей сімейних цінностей: методику «Велика п'ятірка особистісних якостей» (А.Г. Грецов), опитувальник «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю.Є. Алєшина, Л.Я. Гозман, Е.М. Дубровська), «Ціннісні орієнтації в області сімейних відносин» (ЦСПС м. Москва) та опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (О.М. Волкова).

На емпіричному етапі було проведено опитування 60 респондентів: 30 студентів 2–3 курсів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (віком 18–20 років) та 30 дорослих осіб віком 40–55 років, які перебувають у шлюбі понад 20 років. Вибірка носила цільовий характер: досліджувалися молоді люди, які ще не мають досвіду сімейного життя, та дорослі з тривалим шлюбним досвідом, що дозволило порівняти уявлення про сімейні цінності на різних етапах життєвого циклу.

На аналітичному етапі було проведено описову статистику (середнє арифметичне, стандартне відхилення), а також використано критерії Стьюдента та Манна-Уїтні для перевірки статистичної значущості відмінностей між групами.

За методикою «Велика п'ятірка особистісних якостей» виявлено, що обидві групи демонструють помірний рівень екстраверсії та доброзичливості, тоді як у студентів спостерігається більш виражена відкритість до нового досвіду, а у дорослих – вищий рівень свідомості та емоційної стабільності. Це свідчить про те, що молодь більш схильна до пошуку нових вражень, тоді як дорослі орієнтовані на відповідальність та стійкість.

За результатами методики «Вимірювання установок в сімейній парі» встановлено, що студенти в більшій мірі орієнтовані на свободу у стосунках, романтику та кохання, тоді як дорослі респонденти демонструють більш стримане ставлення до романтичних аспектів шлюбу, схильність до традиційного розподілу ролей та цінують стабільність.

Опитувальник «Ціннісні орієнтації в області сімейних відносин» показав, що молодь надає більшого значення свободі в сім'ї, самовираженню та відкритості зовнішнім контактам, тоді як дорослі респонденти більшою мірою орієнтовані на дисципліну, вірність у коханні та підтримку глибоких сімейних зв'язків.

За результатами методики «Рольові очікування і домагання у шлюбі» обидві групи вважають важливими такі аспекти шлюбу, як особистісна ідентифікація з партнером, емоційна підтримка та соціальна активність. Водночас у дорослих респондентів спостерігається дещо вищий рівень орієнтації на рольові функції, що пов'язано з їх досвідом подружнього життя.

Загальні висновки: у молоді переважають установки на свободу, романтику та відкритість, що відповідає їх віковим особливостям та недостатньому досвіду сімейного життя; у дорослих більш виражені установки на стабільність, традиційні ролі та сімейну відповідальність; загальні ціннісні орієнтації в обох групах мають спільні риси: обидві групи визнають важливість емоційної підтримки, спільного проведення часу, а також значущість дітей у сімейному житті.

Результати дослідження можуть бути використані в практичній роботі психологів, педагогів, соціальних працівників для формування ефективних програм сімейного виховання та підтримки молоді у формуванні адекватних уявлень про шлюб і сімейне життя.

ВИСНОВКИ

1. У процесі теоретичного аналізу наукових джерел було встановлено, що проблема сім'ї та шлюбно-сімейних відносин займає значне місце у сучасній психологічній науці. Сім'я розглядається як складний соціальний інститут, що виконує важливі функції у житті суспільства та особистості. Теоретичні підходи до вивчення сім'ї різняться за своїми концептуальними основами: одні автори акцентують увагу на функціональному аспекті сім'ї, інші — на її структурно-динамічних характеристиках, треті — на психологічних аспектах міжособистісних відносин у сім'ї. Сучасна психологія сім'ї досліджує питання батьківсько-дитячих відносин, подружньої сумісності, ролей у сім'ї, задоволеності шлюбом, кризових моментів та конфліктів у шлюбі. Важливим аспектом є також вивчення впливу сім'ї на формування особистості та її соціалізацію. Аналіз літератури дозволив узагальнити сучасні уявлення про шлюб і сім'ю як систему взаємин, що динамічно змінюється під впливом історичних, культурних, соціальних та психологічних факторів.

2. Вивчення ціннісних орієнтацій особистості є ключовим аспектом розуміння особистісної та соціальної поведінки. Психологічні підходи до дослідження цінностей демонструють багатогранність цього явища: від класичних концепцій цінностей як соціальних норм (М. Шеллер, В. Франкл) до сучасних теорій особистісних цінностей (Ш. Шварц, М. Рокіч). Важливе місце займає розгляд цінностей як детермінант поведінки та мотиваційної сфери особистості. У працях вітчизняних і зарубіжних дослідників ціннісні орієнтації розглядаються як внутрішньо особистісні утворення, що формуються під впливом виховання, соціокультурного середовища та власного досвіду індивіда. Особливу увагу приділено цінностям, пов'язаним із сімейно-шлюбними відносинами, які визначають очікування та моделі поведінки в сім'ї. Аналіз літератури показав, що формування ціннісних орієнтацій у сфері сім'ї є складним і багатофакторним процесом, що залежить

від віку, гендеру, культурних традицій та індивідуального досвіду особистості.

3. У дослідженні був підібраний і обґрунтований комплекс методик, що дозволяє всебічно дослідити психологічні особливості сімейних цінностей в уявленнях респондентів. До комплексу увійшли: методика «Велика п'ятірка особистісних якостей» (А. Грецов), що дозволяє дослідити основні риси особистості, які впливають на ставлення до сімейного життя; опитувальник «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Алешина, Л. Гозман, Е. Дубровська), який дозволяє вивчити погляди на ключові аспекти шлюбно-сімейних відносин; методика «Ціннісні орієнтації в області сімейних відносин», яка дозволяє визначити домінантні цінності респондентів у сімейній сфері; опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (О. Волкова), що дає змогу проаналізувати уявлення респондентів про ролі та обов'язки в сім'ї. Вибір даних методик був обумовлений необхідністю отримати комплексну інформацію про особистісні характеристики, ціннісні орієнтації та уявлення щодо шлюбно-сімейних відносин, що дозволило отримати багатогранну картину досліджуваної проблеми.

4. Проведене емпіричне дослідження дозволило виявити низку особливостей у ціннісних орієнтаціях щодо сімейного життя серед представників різних вікових груп. Студенти (віком 18–20 років) проявили орієнтацію на такі цінності, як романтичне кохання, рівноправність у шлюбі, свобода самовираження та гнучке виховання дітей. Їхні уявлення про сім'ю часто носять ідеалізований характер, а ставлення до традиційних ролей є менш вираженим. Натомість дорослі респонденти (віком 40–55 років) демонструють більшу орієнтацію на стабільність у шлюбі, цінність сімейного єднання, відповідальність, турботу про дітей та матеріальний добробут. Вони схильні до більш традиційних уявлень про ролі чоловіка і жінки в шлюбі.

Загалом, результати дослідження підтвердили, що ціннісні орієнтації у сфері шлюбно-сімейних відносин формуються під впливом віку, життєвого

досвіду, соціального оточення та особистісних характеристик. Виявлені особливості дозволяють зробити висновок про необхідність індивідуалізованого підходу до консультування та роботи з різними категоріями населення щодо формування гармонійних шлюбно-сімейних відносин.

Проведене дослідження дозволило комплексно вивчити особливості ціннісних орієнтацій у сфері шлюбно-сімейних відносин серед представників різних вікових груп. Аналіз отриманих результатів показав, що ціннісні установки, очікування та уявлення про сімейне життя істотно відрізняються залежно від віку, життєвого досвіду та соціальної ролі особистості.

Молодь (студенти 18–20 років) характеризується орієнтацією на романтичне кохання, прагненням до особистої свободи, рівноправності у шлюбі та відкритістю до змін. Для них важливим є емоційний аспект стосунків, самореалізація та свобода вибору.

Дорослі респонденти (40–55 років), які мають тривалий досвід шлюбного життя, надають більшого значення стабільності стосунків, відповідальності, матеріальній підтримці, взаємодопомозі та вихованню дітей. Вони орієнтовані на виконання традиційних сімейних ролей, цінують партнерство та взаємоповагу.

Таким чином, можна зробити висновок, що ціннісні орієнтації у сфері шлюбно-сімейних відносин динамічні й змінюються з віком та досвідом. Молоді люди лише формують свої уявлення про сім'ю, часто ґрунтуючись на ідеалізованих образах, тоді як дорослі респонденти мають реалістичніший та практичніший підхід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Барбінова, А. Л. Л. А. (2015). Сімейні цінності учнів професійно-технічного навчального закладу: зміст, структура, умови виховання. Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки, (15), 67-71.
2. Білова, М. Е. (2016). Вплив стереотипізованих статоворольових уявлень на рівень тривожності особистості в умовах трансформації соціальних відносин. Вісник Одеського національного університету. Психологія, 21(2 (40)).
3. Білоножко, Є. (2010). Шлюбно-родинні взаємини як об'єкт філософського осмислення (Doctoral dissertation, автореф. дис.... канд. філ. наук).
4. Валько, Т. (2020). Погляди педагогів з формування уявлень про сім'ю в підлітків з інтелектуальними порушеннями. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 9(103), 11-20.
5. Васильченко, О. М. (2012). Концепт сім'я в постнекласичній психології. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені ВО Сухомлинського. Серія: Психологічні науки, (2, Вип. 9), 38-42.
6. Виговська, С., & Кружаліна, Ю. (2010). Готовність студентської молоді до сімейного життя у контексті сучасного інформаційного простору. Вісник Книжкової палати, (1), 46-50.
7. Володарська, Н. Д. (2005). Гендерний аспект уявлень про подружнє життя у студентів з вадами здоров'я.
8. Демчук, О. (2017). Сімейні цінності як парадигма інституту життєдіяльності. *Нова педагогічна думка*, (1), 47-49.
9. Зелена, А. О. (2021). Організація сімейного дозвілля засобами туристської діяльності.

10. Іваненко, А. С. (2016). Формування уявлень про майбутню сім'ю у розумово відсталих підлітків (Doctoral dissertation).
11. Карпова, Д. Є. (2017). Психологічний зміст та функції уявлень студенської молоді про сімейні ролі шлюбних партнерів.
12. Качур, К. Л. (2015). Філософсько–антропологічний аналіз еволюції та сучасного стану сім'ї. Гілея: науковий вісник, (101), 335-337.
13. Костю, С. Й., & Митрюк, В. Ю. (2018). Специфіка підготовки молоді до шлюбу та сімейного життя.
14. Костюшко, Г. О. (2018). Традиційні сімейні цінності молоді в контексті їх сучасної трансформації. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка, (24 (1)), 71-78.
15. Крупник, І. Р. (2017). Особливості сімейних уявлень дітей позбавлених батьківського піклування. Психологічний часопис, (6), 75-89.
16. Кушнір, В. (2009). Підходи до розуміння сім'ї і факторів сімейного виховання. Збірник наукових праць [Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини], (2), 200-205.
17. Мороз, Р. А. (2014). Сімейні наративи як засіб організації сімейної системи та усвідомлення сімейного досвіду. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені ВО Сухомлинського. Серія: Психологічні науки, (12), 129-135.
18. Пантюхіна, Ю. І. (2015). Особливості уявлень чоловіків і жінок про ідеал подружнього партнера. Наукові здобутки студентів Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти.
19. Паустовська, Т. І., & Паустовская, Т. И. (2020). Сімейні цінності як джерело формування соціального капіталу (Doctoral dissertation, Криворізький національний університет).
20. Підкамінна, Д. О. (2023). Сімейні цінності як чинник соціально-професійного самовизначення підлітка.

21. Поліщук, В., Ільїна, Н., Поліщук, С., Савченко, Ю., Мисник, С., Рябко, Ю., & Шейко, Г. (2021). Психологія сім'ї: підручник.
22. Портницька, Н. Ф., & Долінчук, І. (2016). Образ сім'ї у свідомості сучасної молоді. *Особистісне зростання: теорія і практика*, (2), 73-76.
23. Равлюк, Г. І. (2016). Кореляційний аналіз соціальних уявлень молоді про шлюбні стосунки. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*, 21(2 (40)).
24. Руденок, А. І. (2010). Соціально–психологічні фактори формування уявлень студентів ВНЗ про подружні конфлікти та шляхи їх попередження. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, (7).
25. Садова, Т., & Дем'яненко, А. (2017). Сімейні цінності як складова сучасної вищої освіти України. *Молодь і ринок*, (6), 144-147.
26. Сазонова, О. В. (2018). Сімейні цінності та рольові установки подружніх пар. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, (39), 272-295.
27. Селюк, Д. В. (2012). ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МОЛОДІ ДО ПОДРУЖНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН. Редакційна колегія, 225.
28. Скоробагатько, М. В. РОЛЬ БАТЬКІВСЬКОЇ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ. С. 206.
29. Сердюк, Н. М., & Рудакова, В. Ю. (2020). Сімейні цінності як основа формування взаємин у сім'ї.
30. Ткаченко, В. Є., & Ткаченко, В. Е. (2009). Зміст і узгодженість цінностей подружжя як чинник благополуччя шлюбу. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*, 14(6).
31. Федик, О. В., & Адлер, Ф. (2020, November). СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД. In *The 5 th International scientific and practical conference—Actual trends of modern scientific research* (November 8-10, 2020) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2020. 577 p. (p. 342).
32. Федоренко, Р. П. (2024). Психологія сім'ї.

33. Філіпчева, Г. О., & Бердо, К. О. (2010). Вплив батьківських уявлень на формування образу сім'ї у студенток-психологів. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Психологія, (9/1), 103-112.
34. Фомічова, В. М. (2015). Уявлення молоді про чинники щасливого подружнього життя. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки, (2), 90-96.
35. Чанцева-Коваленко, О. М. (2015). Проблема формування готовності до сімейного життя та відповідального батьківства у молоді. Психологічний часопис, (1), 98-101.
36. Червінська, Т. Г. (2013). ЦІННІСТЬ СІМ'Ї ТА СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.
37. Шахрай, В. М., & Стаднік, Н. В. (2023). Сімейні цінності: сутність, значущість та сучасна трансформація. «Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)), 3(9), 616-629.
38. Шемчук, К. В. (2021). Дослідження особливостей становища дитини в сім'ї засобами проєктивних методів психодіагностики.
39. Шинкаренко, О. Д. (2001). Особистісні особливості жінок жертв подружнього насильства (Синдром побитої жінки) (Doctoral dissertation, [Електронний ресурс]/Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка).
40. Ювсечко, Я. В. (2018). Сімейні цінності у віровченні та практиці синтетичних неорелігій. Релігійна свобода, (21), 130-143.
41. Яблонська, Т. М. (2010). Сімейне консультування як засіб психологічної корекції дитяче-батьківських взаємин. Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології", (7).
42. Яцина, О. Ф. (2012). Вплив сучасності на еволюційні перетворення в сімейній системі.